

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

На правах рукопису

ФЕДЧИК ОЛЕНА СЕРГІЇВНА

**СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЄВОГО
РОЗВИТКУ ДО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Спеціальність: 016 Спеціальна освіта
Освітньо-професійна програма: Корекційна психопедагогіка
Робота на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:

Сидорук Ірина Ігорівна,

доктор педагогічних наук, професор

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____
засідання кафедри _____
від _____ 201_ р.
Завідувач кафедри
(_____) _____

(підпис)

ПІБ

АНОТАЦІЯ

Федчик О. С. Соціальна адаптація дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку до навчання в закладі дошкільної освіти.

Магістерська робота досліджує соціальну адаптацію дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку в закладах дошкільної освіти. Об'єкт – соціальна адаптація дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку. Предмет – особливості, чинники та умови адаптації в інклюзивному середовищі, методи корекційної роботи. Мета – розробка та емпірична верифікація програми оптимізації адаптації.

Методи включають теоретичний аналіз, синтез, експеримент (діагностика, формуючий етап з тестами, арт-тестуванням, спостереженням, статистична обробка – t-критерій Ст'юдента). Розділ 1 аналізує теоретичні аспекти, поняття адаптації, підходи в педагогіці, психолого-педагогічну характеристику дітей з порушеннями мовлення. Розділ 2 описує експеримент, діагностика рівня адаптації (n=40), впровадження програми (етапи, методики), аналіз результатів (зростання в ЕГ на 114%, $p < 0,01$). Висновки підтверджують ефективність програми для інтеграції. Практичне значення полягає в рекомендаціях для інклюзивної освіти.

Ключові слова: порушеннями мовленнєвого розвитку, адаптація, заклад дошкільної освіти, інклюзивне середовище

ABSTRACT

The thesis examines social adaptation of preschool children with speech development disorders in preschool education institutions. Object – social adaptation of preschool children with speech disorders. Subject – features, factors, and conditions of adaptation in inclusive environments, corrective methods. Aim – development and empirical verification of an adaptation optimization program.

Methods – theoretical analysis, synthesis, experiment (diagnostics, formative stage with tests, art-testing, observation, statistical processing Student's t-test).

Section 1 analyzes theoretical aspects: adaptation concept, pedagogical approaches, psychological-pedagogical characteristics of children with speech disorders. Section 2 describes experiment: adaptation level diagnostics (n=40), program implementation (stages, methods), results analysis (114% improvement in EG, $p < 0.01$). Conclusions affirm program efficacy for integration. Practical significance is in recommendations for inclusive education.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1.....	10
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ.....	10
1.1. Поняття та зміст соціальної адаптації дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення.....	10
1.2. Особливості соціальної адаптації дітей дошкільного віку з порушенням мовлення до навчання	14
1.3. Психолого-педагогічна характеристика дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку	16
РОЗДІЛ 2.....	25
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМИ З ОПТИМІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ	25
2.1. Дослідження рівня соціальної адаптації дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку до навчання в закладі дошкільної освіти	25
2.2. Розроблення та впровадження програми з оптимізації соціальної адаптації дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку до навчання в закладі освіти ...	43
2.3. Аналіз результатів дослідницько-експериментальної роботи	48
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	63
Додатки	69

ВСТУП

Актуальність теми "Соціальна адаптація дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку до навчання в закладі дошкільної освіти" в сучасних умовах є надзвичайно, з огляду на зростання уваги суспільства до прав і потреб осіб з особливими освітніми потребами, а також впровадження інклюзивного підходу в освітніх закладах. Діти з мовленнєвими порушеннями стикаються з численними викликами, які можуть суттєво вплинути на їх соціальний розвиток, формування особистості, а також навчальні успіхи. Успішна соціальна адаптація цих дітей не лише сприяє їхній інтеграції в суспільство, але й допомагає уникнути соціальної ізоляції та забезпечує більш гармонійний розвиток.

Мовленнєві порушення є однією з найбільш поширених форм особливих освітніх потреб серед дітей. Вони можуть суттєво вплинути на здатність дитини ефективно комунікувати, що часто призводить до труднощів у встановленні контактів з однолітками, налагодженні дружніх відносин та взаємодії з дорослими. Така ситуація може викликати у дітей почуття самотності, тривожність, невпевненість у собі, що суттєво ускладнює їхню соціалізацію.

В Україні активно впроваджуються принципи інклюзивної освіти, яка забезпечує можливість навчання дітей з різними порушеннями разом із їхніми здоровими однолітками. Це створює нові виклики для педагогів, асистентів, батьків та самих дітей, адже для успішної соціальної адаптації необхідно створити відповідні умови в освітніх закладах та суспільстві загалом. Інклюзія не лише дозволяє дітям з мовленнєвими порушеннями розвивати свої здібності в оточенні здорових однолітків, але й навчає суспільство приймати і підтримувати людей з різними потребами.

Дослідженням соціальної адаптації дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку займалися наступні науковці: Аніщук А. [1], Ботвінова Т. [6], Жук В. [11], Лесів А. [21], Погребняк В. [31].

Сучасні методики корекційної педагогіки і логопедичної підтримки дозволяють досягти значних результатів у розвитку мовленнєвих і соціальних навичок дітей. Однак для цього потрібне розуміння індивідуальних потреб кожної дитини, а також розробка індивідуальних планів навчання і адаптації.

Актуальність даної теми має вагу, оскільки підвищує увагу до важливості комплексного підходу, що включає не лише корекцію мовленнєвих порушень, а й формування соціально значущих навичок, які допоможуть дітям знайти своє місце в суспільстві.

Таким чином, актуальність теми соціальної адаптації дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку пов'язана із соціальними, освітніми та психологічними аспектами їхнього життя. Суспільство повинно створювати умови, в яких діти з особливими потребами зможуть відчувати себе прийнятими і рівноправними членами громади. Це потребує нових досліджень, підтримки інклюзії та розвитку інноваційних підходів до соціальної адаптації, щоб кожна дитина мала можливість реалізувати свій потенціал і бути щасливою.

Мета дослідження: розробити та експериментально перевірити ефективність програми з оптимізації соціальної адаптації дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку до навчання в закладі освіти.

Відповідно до мети передбачається **розв'язання наступних завдань:**

1. Розглянути теоретичні аспекти проблеми соціальної адаптації дітей дошкільного віку з порушенням мовлення до навчання в сучасній загальній та спеціальній педагогіці.

2. Розробити діагностичний інструментарій для визначення рівня соціальної адаптації осіб з порушенням мовленнєвого розвитку та особливостей їх адаптації до навчання в ЗДО.

3. Обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити дієвість програми з оптимізації соціальної адаптації дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку до навчання в закладі освіти.

Об'єкт дослідження: соціальна адаптація дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Предмет дослідження: особливості, чинники й умови успішної соціальної адаптації дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку в інклюзивному освітньому середовищі, а також методи та стратегії корекційної роботи, спрямовані на її забезпечення.

Для досягнення мети дослідження та глибшого вивчення процесу соціальної адаптації дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку використовувались наступні **методи дослідження:** аналіз наукової літератури та джерел, вивчення та систематизація існуючих досліджень з психології, педагогіки та логопедії, присвячених темі мовленнєвих порушень, соціальної адаптації та інклюзії. Це дає змогу виявити основні підходи, визначення та концепції, які використовуються в цій сфері, та побачити основні виклики й тенденції.

Порівняльний аналіз, зіставлення різних методів корекційної роботи, що використовуються для адаптації дітей з мовленнєвими порушеннями, з метою виділення найбільш ефективних підходів. Синтез та узагальнення, формування висновків і рекомендацій на основі отриманих даних, що допоможе структурувати корисну інформацію для практичного застосування.

Наукова новизна дослідження: у ході дослідження виявлено та систематизовано внутрішні та зовнішні чинники, які мають вирішальне значення для соціалізації дітей з порушеннями мовлення в інклюзивних групах. Це, зокрема, психологічна підтримка, застосування технологій, адаптація навчальних матеріалів і розвиток специфічних комунікативних навичок, необхідних для успішної взаємодії з однолітками.

Дослідження включає апробацію та оцінку ефективності методів соціальної адаптації, зокрема, ігрової терапії, комунікативно-орієнтованих

завдань та групових занять для стимулювання розвитку мовленнєвих навичок у процесі соціальної взаємодії. Такий підхід дозволяє дітям отримати позитивний досвід комунікації, що є критично важливим для їхньої адаптації в школі та поза нею.

Наукова новизна також полягає в розробці практичних рекомендацій для педагогів і психологів, спрямованих на підвищення ефективності роботи з дітьми з мовленнєвими порушеннями. Ці рекомендації адаптовані під сучасні вимоги інклюзивного навчання та можуть бути використані для підвищення кваліфікації вчителів.

Ці аспекти наукової новизни роблять дослідження важливим внеском у педагогіку, логопедію та психологію, а також розширюють розуміння ефективних підходів до соціальної адаптації дітей з мовленнєвими порушеннями в сучасному суспільстві.

Практичне значення отриманих результатів дослідження: розроблені методи та рекомендації для соціальної адаптації можуть бути впроваджені в закладах освіти, що сприятиме створенню підтримуючого та комфортного середовища для дітей з мовленнєвими порушеннями. Це забезпечить ефективнішу взаємодію таких дітей з однолітками, формування дружніх відносин і сприятиме їхній інтеграції у шкільну спільноту.

Результати дослідження можуть використовуватися для розробки навчально-методичних посібників, тренінгів та семінарів для педагогів, логопедів і шкільних психологів, які працюють з дітьми з мовленнєвими порушеннями.

Практичне значення роботи також полягає у розробці та апробації авторської програми з оптимізації соціальної адаптації дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку, яка продемонструвала свою ефективність та може бути безпосередньо використана у навчально-виховному процесі закладів дошкільної освіти.

Структура й обсяг дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, 2 розділів, загальних висновків, списку використаних джерел

(джерел). Загальний обсяг роботи становить сторінок, основний зміст викладено на сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

1.1. Поняття та зміст соціальна адаптація дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення

Соціальна адаптація дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення є актуальною проблемою сучасної педагогіки та психології. Успішне входження дитини у соціальне середовище, зокрема в колектив закладу дошкільної освіти (ЗДО), значною мірою визначає її подальший розвиток, здатність до навчання, формування комунікативних навичок та емоційного благополуччя. Порушення мовлення можуть ускладнювати цей процес, оскільки дитина відчуває труднощі у встановленні контактів, вираженні власних думок та розумінні мовлення інших.

У сучасних умовах важливим завданням є створення сприятливого середовища для таких дітей, що передбачає спеціальні педагогічні підходи, логопедичну підтримку та соціально-психологічну адаптацію.

Аналіз поняття доцільно проводити за логікою "адаптація" – "соціальна адаптація" – "соціальна адаптація дитини з порушеннями мовлення". У широкому сенсі адаптація розглядається як пристосування організму та психіки до умов середовища. Соціальна адаптація конкретизує цей процес як входження особистості в соціум через засвоєння норм і правил. Стосовно дітей дошкільного віку, цей процес означає первинну інтеграцію в групу однолітків (ЗДО). Для дітей з порушеннями мовлення зміст поняття ускладнюється наявністю комунікативного бар'єру, який впливає на всі компоненти адаптаційного процесу.

Соціальна адаптація дітей дошкільного віку є важливим етапом розвитку, коли дитина вперше інтенсивно входить у ширше соціальне середовище, починає активно взаємодіяти з однолітками та дорослими поза межами сім'ї. Процес соціальної адаптації полягає у засвоєнні дитиною норм та правил поведінки, розширенні можливостей для спілкування, встановленні соціальних зв'язків і формуванні базових навичок, необхідних для повноцінного життя в суспільстві [14, с. 32]. В дошкільному віці соціальна адаптація є основою для подальшої інтеграції дитини в соціальне середовище та майбутнього навчання.

Однією з ключових складових соціальної адаптації є емоційний розвиток дитини. В цьому віці вона повинна набути навичок емоційного саморегулювання та стресостійкості, щоб успішно долати складнощі, які виникають під час взаємодії з однолітками й адаптації до нових умов.

У дошкільному віці діти починають засвоювати соціальні ролі, а також усвідомлювати соціальні очікування, які ставлять перед ними дорослі. У закладах дошкільної освіти діти потрапляють в обставини, де вони змушені виконувати певні правила, працювати в команді та будувати міжособистісні стосунки з однолітками [30, с. 428].

Особливу роль у цьому процесі відіграють комунікативні навички, які в дітей дошкільного віку тільки формуються. Уміння ефективно спілкуватися є необхідним для вирішення конфліктів, обміну думками та емоційної підтримки в групі.

Заклад дошкільної освіти стає для дітей першим суспільним середовищем, в якому вони починають засвоювати соціальні норми та культурні моделі поведінки. Це дозволяє дитині зрозуміти, що в суспільстві існують певні правила, яких варто дотримуватися для підтримання гармонійних стосунків. Наприклад, діти вчаться розуміти, що необхідно ділитися іграшками, поважати чергу, слухатися вихователя та слідувати певному розпорядку [6, с. 41].

Особливість соціальної адаптації дітей дошкільного віку полягає у тому, що їхня поведінка ще не є сформованою, вони здатні до швидкого навчання, проте водночас потребують чітких орієнтирів та постійної підтримки з боку дорослих. Вихователі допомагають дітям зрозуміти й засвоїти ці норми через заохочення до взаємодії та позитивне підкріплення бажаної поведінки. Для забезпечення ефективної соціалізації вихователі створюють спеціальні ситуації, які дозволяють дитині на практиці засвоювати нові соціальні навички та відпрацьовувати певні моделі поведінки.

Процес соціальної адаптації в дошкільному віці можна умовно поділити на кілька етапів:

Початковий етап, коли дитина вперше потрапляє в нове середовище. На цьому етапі важливо надати дитині відчуття безпеки та прийняття.

Адаптація до групи однолітків: на цьому етапі діти знайомляться з однолітками, починають вибудовувати перші соціальні зв'язки, вчаться працювати в команді та підтримувати дружні стосунки [26, с. 74].

Засвоєння соціальних норм і правил: дитина починає розуміти, які правила є прийнятними в колективі, адаптується до розпорядку дня та усвідомлює роль вихователя як авторитету.

Кожен з цих етапів потребує підтримки з боку педагогів, які допомагають дитині впоратися зі стресом, навчають основам соціальної поведінки та підтримують розвиток її особистості.

Особливої уваги потребують діти з порушеннями мовленнєвого розвитку, які часто стикаються з додатковими викликами в процесі адаптації до дошкільного закладу. Мовленнєві труднощі можуть заважати повноцінному спілкуванню з однолітками, що може призвести до ізоляції або заниженої самооцінки [21, с. 103].

Таким дітям часто складніше висловлювати свої емоції та потреби, через що вони можуть стикатися з нерозумінням з боку однолітків і навіть дорослих. Для підтримки адаптації таких дітей необхідні додаткові методи, спрямовані на розвиток комунікативних навичок та соціальної взаємодії.

Для дітей із порушеннями мовлення процес соціальної адаптації ускладнюється обмеженими комунікативними можливостями. Через мовленнєві порушення дитині складніше налагодити контакт з однолітками, виразити свої потреби і зрозуміти інших [42, с. 306].

Це може призводити до відчуття ізоляції, труднощів у встановленні дружніх стосунків і формування невпевненості в собі. Такі діти часто потребують підтримки з боку педагогів і спеціалістів, зокрема логопедів, психологів і дефектологів, які працюють над корекцією мовленнєвих порушень та розвивають соціальні навички, важливі для успішної інтеграції в колектив.

Для глибшого розуміння сутності поняття соціальної адаптації дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку доцільно виокремити його основні структурні компоненти [26, с. 78]. Аналіз наукової літератури дозволяє визначити таку структуру цього феномену, а саме когнітивний компонент, передбачає розвиток пізнавальних процесів, необхідних для розуміння соціальної дійсності. Він включає усвідомлення дитиною свого місця в групі, розуміння соціальних норм, правил поведінки в закладі дошкільної освіти, а також здатність аналізувати соціальні ситуації.

Емоційно-вольовий компонент, характеризує внутрішній стан дитини в процесі адаптації. До нього належать загальний емоційний фон, рівень тривожності, здатність до емоційної саморегуляції, подолання страхів спілкування, вольові зусилля для дотримання режиму та вимог дорослих.

Комунікативний компонент є ключовим для дітей з мовленнєвими порушеннями. Він охоплює наявність потреби у спілкуванні, володіння вербальними та невербальними засобами комунікації, здатність ініціювати та підтримувати контакт з однолітками та вихователями, вміння висловлювати свої прохання та почуття.

Поведінковий (діяльнісний) компонент відображає реальні дії дитини в соціумі. Це сформованість навичок соціально прийнятної поведінки,

здатність до співпраці у грі та навчанні, адекватність реакцій на зауваження чи конфліктні ситуації, ступінь самостійності.

Адаптаційний компонент, інтегральна характеристика, що визначає гнучкість дитини у пристосуванні до нових умов, швидкість звикання до режиму ЗДО та здатність відновлювати психологічну рівновагу після стресових ситуацій. Таким чином, соціальна адаптація це не просто пристосування, а системне новоутворення, яке формується через взаємодію зазначених компонентів.

Соціальна адаптація дітей із порушеннями мовлення є багатокомпонентним процесом, що включає такі складники, як когнітивний компонент, розвиток розумових процесів, що забезпечують розуміння соціальних ситуацій, правил поведінки та взаємодії, емоційно-вольовий компонент, здатність дитини до активного пристосування до нових умов, гнучкість у реагуванні на зміни соціального середовища [48, с. 374].

Таким чином, соціальна адаптація дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення є важливим напрямом сучасної педагогіки та психології, що потребує комплексного підходу, який включає корекційну, розвивальну та виховну роботу.

1.2. Особливості соціальної адаптації дітей дошкільного віку з порушенням мовлення до навчання

Підходи до соціальної адаптації дітей з порушеннями мовлення у загальній педагогіці включають інклюзивне навчання, інтерактивні методи, індивідуалізацію освітнього процесу, психолого-педагогічну підтримку та співпрацю з батьками. Ці підходи забезпечують комплексний вплив на дитину, допомагаючи їй успішно адаптуватися до дитячого колективу, подолати мовленнєві труднощі і здобути необхідні навички для подальшого навчання. Завдяки цим методам діти з порушеннями мовлення відчують себе прийнятими, впевненими та готовими до соціальної взаємодії, що є важливим для їхнього гармонійного розвитку.

Процес соціальної адаптації дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку в спеціальній педагогіці має свої особливості й відмінності від підходів, що використовуються в загальній педагогіці. Ці відмінності ґрунтуються на специфічних потребах дітей з порушеннями мовлення, які потребують індивідуалізованого підходу та особливої уваги до їх мовленнєвих та соціальних потреб [43, с. 185]. Спеціальна педагогіка адаптує навчальні методики, середовище та стратегії соціальної взаємодії для того, щоб допомогти дитині максимально розвинути свій потенціал і подолати бар'єри, пов'язані з мовленнєвими обмеженнями.

Одним із головних підходів до соціальної адаптації дітей з мовленнєвими порушеннями в спеціальній педагогіці є проведення корекційно-розвивальних занять, орієнтованих на подолання специфічних мовленнєвих порушень, таких як фонетико-фонематичні, лексико-граматичні труднощі або заїкання.

Логопедичні вправи можуть бути пов'язані з музикою, танцями, творчими завданнями, які мотивують дитину брати участь у процесі. Корекційно-розвивальні заняття зазвичай проводяться індивідуально або в малих групах, що дозволяє педагогу приділяти достатньо уваги кожній дитині та адаптувати методики відповідно до її потреб [16, с. 98].

У спеціальній педагогіці приділяється особлива увага розвитку комунікативних навичок, адже для дітей з мовленнєвими порушеннями спілкування може бути ускладненим. Одна з методик, що застосовується у спеціальній педагогіці, це використання альтернативної та додаткової комунікації (АДК), яка включає жести, піктограми, картки зі зображеннями або навіть цифрові комунікатори [65].

Співпраця з батьками в спеціальній педагогіці є важливою частиною успішної адаптації дитини з мовленнєвими порушеннями. Педагоги надають батькам рекомендації щодо домашніх занять, що можуть підтримати мовленнєвий розвиток, пропонують ресурси для самостійної роботи з

дитиною та допомагають створити комфортне середовище для спілкування вдома.

Основна відмінність між підходами спеціальної та загальної педагогіки полягає в тому, що спеціальна педагогіка адаптує навчальний процес з урахуванням індивідуальних потреб дітей з особливостями розвитку, зокрема порушеннями мовлення. Загальна педагогіка більше фокусується на інтеграції дітей у стандартне освітнє середовище, де акцент робиться на залученні дитини до колективної діяльності, взаємодії з однолітками та соціальному включенні [8, с. 62].

Спеціальна педагогіка використовує більш цілеспрямовані корекційні та компенсаторні методики, які допомагають дитині подолати конкретні обмеження, пов'язані з мовленням. Загальна педагогіка може застосовувати інклюзивний підхід, проте методики не завжди мають настільки індивідуалізований характер, як у спеціальній педагогіці.

Таким чином, підходи до соціальної адаптації дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку в спеціальній педагогіці спрямовані на створення комфортного та адаптивного середовища, яке враховує особливі потреби кожної дитини.

Аналіз особливостей соціальної адаптації дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення в умовах сучасної загальної та спеціальної педагогіки показав, що цей процес має низку специфічних характеристик. Діти з мовленнєвими порушеннями стикаються з труднощами у комунікації, що може призводити до ізоляції, зниження самооцінки, емоційної нестабільності та проблем у взаємодії з однолітками й педагогами.

1.3. Психолого-педагогічна характеристика дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку

Психолого-педагогічна характеристика дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку (ПМР) базується на розумінні того, що мовлення є не лише засобом комунікації, а й потужним регулятором психічної діяльності. У

сучасній науковій літературі діти цієї категорії розглядаються як група ризику щодо соціальної дезадаптації, оскільки первинний дефект спричиняє вторинні затримки у розвитку.

Дослідники зазначають, що діти дошкільного віку з порушеннями мовлення мають специфічні психологічні та соціальні особливості, що безпосередньо впливають на їхню поведінку, навчання і здатність до соціальної взаємодії. Комплексний аналіз цих особливостей дозволяє виокремити ключові фактори, що ускладнюють інтеграцію дитини в освітнє середовище [31, с. 194].

Порушення мовлення — це відхилення від нормального процесу мовленнєвого розвитку, що проявляється у різних формах і ступенях порушення мовленнєвої функції. Такі порушення можуть стосуватися звуковимови, словникового запасу, граматичної будови мовлення, розуміння мови або її використання для спілкування [19, с. 74]. Мовленнєві порушення можуть мати різну етіологію, включаючи генетичні фактори, органічні пошкодження центральної нервової системи, затримки психомовного розвитку та несприятливі соціальні умови.

Мовленнєві порушення поділяються на різні види залежно від їх характеристик і проявів. Основні види порушень мовлення включають [57]:

Фонетико-фонематичні порушення. Ці порушення пов'язані з труднощами у вимові звуків (фонем) або розрізненні їх за схожістю і відмінностями. Діти з фонетико-фонематичними порушеннями часто неправильно вимовляють звуки, спотворюючи їх або замінюючи на інші. Одним із видів є дислалія — порушення вимови одного чи декількох звуків при нормальному слуху та збереженій іннервації мовленнєвого апарату. Причиною можуть бути як органічні порушення в будові артикуляційного апарату (мова, піднебіння), так і функціональні фактори.

Загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ). Це комплексне порушення, що охоплює всі аспекти мовленнєвої системи: фонетику, лексику, граматику. Діти з ЗНМ часто мають обмежений словниковий запас, труднощі у будові

речень, а також спрощення граматичних конструкцій. Такі порушення зустрічаються як при затримці мовленнєвого розвитку, так і при більш серйозних порушеннях, таких як алалія або дислексія [57].

Алалія — це важке порушення мовлення, що виникає внаслідок недорозвитку або пошкодження мовленнєвих зон кори головного мозку, яке проявляється в майже повній відсутності мови у дитини або в значному обмеженні мовленнєвих навичок. Розрізняють моторну і сенсорну алалію. Моторна алалія характеризується труднощами у формуванні активного мовлення (дитина розуміє мову, але має труднощі з її продукуванням), а сенсорна алалія — труднощами у розумінні мовлення при відносно збереженій здатності говорити [49, с. 29].

Дислалія — це порушення вимови окремих звуків за умов нормального слуху та збереженого мовленнєвого апарату. Це одне з найпоширеніших мовленнєвих порушень, яке включає спотворення, пропуск або заміну звуків, що може бути як функціональним (при порушенні навичок артикуляції), так і органічним.

Дизартрія. Це порушення вимови, що виникає внаслідок недостатньої іннервації мовленнєвих м'язів. Дизартрія може проявлятися у спотворенні звуків, порушенні темпу, ритму та інтонації мовлення. У більш важких випадках мовлення стає малозрозумілим, що ускладнює комунікацію.

Заїкання. (логоневроз). Заїкання — це порушення темпу і ритму мовлення, що виникає через судомні скорочення м'язів мовленнєвого апарату. Часто проявляється як повторення окремих звуків, складів або слів, а також в утрудненні початку мовленнєвих висловлювань. Причинами заїкання можуть бути психологічні травми, спадкові фактори або неврологічні порушення [49, с. 32].

Ринолалія — порушення тембру мовлення (голос може бути занадто глухим або "носовим"), що пов'язано з дефектами артикуляційного апарату, зазвичай піднебіння. Внаслідок цього порушення звуки вимовляються із

носовим відтінком. Рінолалія часто потребує хірургічного втручання та корекційної роботи з логопедом.

Дислексія та дисграфія. Це порушення, що характеризується труднощами в опануванні навичок читання (дислексія) та письма (дисграфія). Діти з такими порушеннями можуть мати труднощі в розпізнаванні літер, складанні слів, а також помилки при письмі. Такі порушення зазвичай супроводжують загальні порушення мовленнєвого розвитку та потребують тривалої корекційної роботи [49, с. 51].

Порушення мовлення можуть мати різноманітні прояви та походження. Кожен вид порушення потребує особливих методик корекції, що враховують індивідуальні особливості дитини, її здатність до комунікації та рівень мовленнєвого розвитку. Комплексний підхід до діагностики та корекції мовленнєвих порушень допомагає створити ефективну підтримку для дітей, сприяючи їхній соціальній адаптації та інтеграції в суспільство.

Першою групою особливостей, що впливають на соціальну адаптацію, є специфіка когнітивного розвитку. Оскільки мовлення тісно пов'язане з мисленням, його порушення часто призводять до затримки формування вищих психічних функцій. У дітей з ПМР спостерігається зниження обсягу пам'яті, нестійкість уваги та труднощі у словесно-логічному мисленні [2, с. 251]. Обмеженість мовленнєвих засобів ускладнює процес засвоєння нових знань, формування понять та узагальнень, що змушує дітей покладатися на простіші стратегії розв'язання завдань.

Така специфіка пізнавальної діяльності впливає на адаптацію до навчання, діти потребують більше часу на сприйняття інструкцій, повільніше опановують навички класифікації та аналізу. Когнітивні бар'єри ускладнюють орієнтування дитини в новому освітньому середовищі, що вимагає від педагогів застосування індивідуалізованих методів подачі інформації для запобігання академічній неуспішності та зниженню мотивації [36, с. 5].

Другим важливим аспектом є емоційно-вольова незрілість та специфічні особистісні риси дітей з ПМР. Усвідомлення свого мовленнєвого дефекту часто призводить до формування стійкого комплексу неповноцінності. Постійне відчуття тривоги може відображатися в їхній поведінці, вони можуть уникати спілкування, бути надто обережними або навіть впадати в розпач від невдач.

Неможливість адекватно вербалізувати свої емоції та потреби провокує внутрішнє напруження. Наприклад, якщо дитина відчуває радість, гнів або смуток, але не може сказати про це словами, вона може проявляти емоції в інших, не завжди зрозумілих для оточення формах. Часто діти змушені покладатися на невербальні сигнали, які не завжди є ефективними, через що дитина ризикує бути не почутою [34, с. 81]. Емоційна нестабільність, тривожність та труднощі у вираженні почуттів виступають значними перешкодами для соціальної адаптації, блокуючи спроби дитини встановити довірливі стосунки з оточенням.

Третьою, і найбільш критичною для адаптації групою особливостей, є порушення комунікативної діяльності. Дефіцит мовленнєвих засобів обмежує можливості для ефективної соціальної взаємодії, що може призводити до ізоляції та труднощів у соціальній інтеграції. Труднощі у висловленні думок ускладнюють процес спілкування як у родинному колі, так і в колективі. Тривала соціальна ізоляція може навіть сприяти розвитку депресивних станів та тривожних розладів [13, с. 7].

Особливо гостро це проявляється в ігровій діяльності. Мовлення для таких дітей є бар'єром у формуванні зв'язків, тому вони часто не можуть приєднатися до групових ігор. Характерною рисою є також явище "соціальної залежності", через невпевненість діти демонструють надмірну прив'язаність до дорослих, не маючи можливості вільно висловити свої бажання. Ця залежність може бути двоякою, створюючи відчуття безпеки, вона водночас обмежує розвиток самостійності.

Крім того, заблокованість комунікаційних навичок у нових ситуаціях призводить до того, що дитина не може повноцінно брати участь у соціальних взаємодіях. Також важливою проблемою є правильна інтерпретація невербальних сигналів, яка в нових умовах стає критично важливою для уникнення конфліктів. Порушення комунікативної компетентності та нездатність повноцінно брати участь у спільних іграх сповільнюють інтеграцію дитини в дитячий колектив і потребують цілеспрямованого психолого-педагогічного супроводу.

Діти з порушеннями мовлення стикаються з численними соціальними труднощами, які мають глибокий вплив на їхнє емоційне та психологічне благополуччя, а також на розвиток важливих соціальних навичок. Однією з найбільших проблем для таких дітей є обмежені можливості для ефективної соціальної взаємодії з однолітками, що може призводити до ізоляції та серйозних труднощів у процесі соціальної інтеграції [27, с. 16].

Мовлення є основним інструментом комунікації в соціумі. Коли мовленнєвий розвиток дитини порушений, вона опиняється в умовах, де її можливості взаємодіяти з іншими дітьми та дорослими обмежуються. Це може проявлятися в труднощах у висловленні своїх думок, ідей та потреб, що ускладнює процес спілкування як в родинному колі, так і в колективі [28, с. 151]. Наприклад, дитина може мати проблеми з правильною артикуляцією, використанням граматично правильних конструкцій або з розумінням складних мовленнєвих форм.

Ізоляція може мати серйозні наслідки для емоційного розвитку дитини. У разі тривалої соціальної ізоляції вона може стати замкнутою, мати труднощі з емоційним вираженням та прийняттям інших людей у своєму житті. Ізоляція також може сприяти розвитку депресії та тривожних розладів, оскільки дитина відчувається непотрібною чи неповноцінною в колективі [58].

Ще однією характерною рисою дітей з порушеннями мовлення є їхня підвищена залежність від дорослих у соціальних ситуаціях. Через обмежену

здатність до вербальної комунікації ці діти часто потребують додаткової підтримки та супроводу з боку вихователів, батьків чи інших дорослих осіб. Вони можуть бути менш самостійними у прийнятті рішень під час ігор чи взаємодії з іншими дітьми, оскільки не мають можливості вільно висловити свої думки, почуття та бажання [4, с. 355].

Залежність від дорослих може проявлятися в різних аспектах. Наприклад, дитина може постійно звертатися до вихователя за допомогою в організації гри або за поясненнями, оскільки не може сама сформулювати запитання чи з'ясувати правила. Вона також може бути залежною від дорослого для того, щоб увійти в колективну гру або комунікувати з іншими дітьми, що створює певну бар'єрність у її взаємодії з однолітками.

Діти, які мають порушення мовлення, часто не можуть вільно і чітко висловлювати свої емоції, побажання чи потреби, що робить їх уразливими в нових умовах. Заблокованість комунікаційних навичок може призводити до ситуацій, коли дитина не може повноцінно брати участь у нових соціальних взаємодіях [15, с. 60]. Вона може не зрозуміти запитання, не відповісти на звертання або, навпаки, бути надто залежною від дорослих у вирішенні цих проблем. Це спричиняє розрив між нею та іншими дітьми, ускладнюючи її адаптацію до нової соціальної ситуації.

Це ще більше ускладнює соціальну інтеграцію, оскільки важливі для дітей моменти взаємодії можуть бути просто не помічені або неправильно зрозумілі. Зокрема, у нових соціальних ситуаціях, коли дитина перебуває серед незнайомих осіб або в новій обстановці, правильна інтерпретація її невербальних сигналів може стати критично важливою для уникнення конфліктів або непорозумінь [33, с. 368]. Тому в таких умовах дітям з порушеннями мовлення необхідно додатково працювати над розвитком невербальної комунікації, щоб забезпечити собі кращу адаптацію.

Проблема соціальної адаптації дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення є актуальною у сучасній педагогіці, оскільки успішна адаптація до навчання та інтеграція в соціальне середовище є важливими чинниками для

розвитку дитини. Особливості мовленнєвих порушень у дітей можуть створювати труднощі не лише в навчанні, але й у соціальній взаємодії з однолітками та дорослими [39, с. 94]. Враховуючи ці особливості, важливо розглядати питання соціальної адаптації в контексті як загальної, так і спеціальної педагогіки.

Одним з найбільших викликів є саме мовленнєвий дефіцит, який перешкоджає дитині виражати свої думки, потреби, бажання та емоції. Це може викликати труднощі в спілкуванні з однолітками, що, у свою чергу, створює бар'єри для встановлення соціальних контактів. Діти, які не можуть чітко виразити свої думки, часто стають об'єктом непорозумінь або навіть ізоляції в колективі [63]. Вони можуть відчувати сором або страх через свою мовленнєву недосконалість, що ще більше ускладнює процес адаптації.

Соціальна адаптація дітей з порушеннями мовлення до навчання в закладі дошкільної освіти є складним і багатогранним процесом, що вимагає комплексного підходу та індивідуальних методів роботи. Виклики, з якими стикаються ці діти, значною мірою пов'язані з мовленнєвими бар'єрами, емоційною нестабільністю та соціальною ізоляцією [22, с. 109].

Таким чином, психолого-педагогічна характеристика дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку свідчить про системний вплив мовленнєвого дефекту на особистість. Особливості мовленнєвих порушень створюють труднощі не лише в навчанні, але й у соціальній взаємодії з однолітками та дорослими [18, с. 21].

Успішна соціальна адаптація таких дітей неможлива без урахування цих особливостей та створення спеціального адаптивного середовища, яке компенсує мовленнєві недоліки та стимулює розвиток соціальної компетентності.

У першому розділі було розглянуто теоретичні аспекти соціальної адаптації дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення до навчання в закладах дошкільної освіти в контексті сучасної загальної та спеціальної педагогіки. Було показано, що соціальна адаптація дітей з мовленнєвими

порушеннями є складним і багатограним процесом, який потребує комплексного підходу і врахування індивідуальних особливостей кожної дитини.

У загальній педагогіці увага акцентується на інтеграції таких дітей в соціальні процеси через інклюзивні програми, що дозволяє їм активно взаємодіяти з однолітками. Спеціальна педагогіка, в свою чергу, передбачає корекційно-розвивальні методики, спрямовані на покращення мовленнєвих навичок і емоційного розвитку дітей, що з порушеннями мовлення. Це дозволяє створити умови для успішної адаптації та розвитку соціальних навичок.

Також розкрито основні виклики, з якими стикаються ці діти, серед яких мовленнєві бар'єри, емоційна нестабільність, соціальна ізоляція та труднощі в спілкуванні. Проте, завдяки підтримці дорослих, інклюзивним підходам і спеціалізованим педагогічним методикам, ці труднощі можна подолати, сприяючи покращенню соціальної адаптації дітей з порушеннями мовлення.

Таким чином, теоретичний аналіз проблеми соціальної адаптації дітей дошкільного віку з порушенням мовлення в сучасній педагогіці підтверджує необхідність інтеграції комплексного підходу до корекційно-розвивальних і навчальних процесів, орієнтованих на подолання мовленнєвих бар'єрів та розвиток соціальних навичок у дітей.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМИ З ОПТИМІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

2.1. Дослідження рівня соціальної адаптації дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку до навчання в закладі дошкільної освіти

Розробка діагностичного інструментарію для визначення рівня соціальної адаптації осіб з порушеннями мовленнєвого розвитку (ПМР) та особливостей їх адаптації до навчання в закладі дошкільної освіти (ЗДО) є важливою складовою корекційно-розвивальної роботи з дітьми дошкільного віку.

Мета констатуючого етапу дослідження полягала у визначенні початкового рівня соціальної адаптації дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку до умов навчання в закладі дошкільної освіти (ЗДО) з метою подальшої розробки та апробації програми для її оптимізації.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання: розробити діагностичний інструментарій для оцінки рівня соціальної адаптації та особливостей адаптації дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку (ПМР) до навчання в ЗДО, провести діагностику рівня соціальної адаптації, емоційно-вольових, комунікативних та поведінкових компонентів у вибірці дітей, проаналізувати отримані дані для розподілу на групи та визначення напрямків корекційної роботи.

Дослідження проводилося на базі Дитячого колекційного центру “Владислав” Луцьк (Волинська область, Україна) протягом вересня-листопада 2024 року. Категорія дітей: діти старшого дошкільного віку (5-6 років) з порушеннями мовленнєвого розвитку (загальний недорозвиток

мовлення II-III рівня, дислалія, дизартрія). Загальна кількість учасників: 16 дітей.

Розподіл на групи здійснювався за принципом випадкової вибірки з урахуванням подібності діагностичних показників (рівень мовленнєвого розвитку, вік, стать), контрольна група (КГ) 8 дітей, які продовжували стандартну програму без додаткових заходів, експериментальна група (ЕГ) 8 дітей, для яких планувалася впровадження розробленої програми оптимізації соціальної адаптації.

Досліджувалися компоненти соціальної адаптації, а саме когнітивний (розуміння соціальних норм), емоційно-вольовий (тривожність, саморегуляція), комунікативний (вербальні та невербальні навички), поведінковий (самостійність, співпраця) та адаптаційний (гнучкість до нових умов).

Для оцінки використовувалися комбіновані методи, тести на мовленнєвий розвиток, арт-тестування, спостереження, інтерв'ю з батьками та педагогами. Розробка діагностичного інструментарію для визначення рівня соціальної адаптації осіб з порушеннями мовленнєвого розвитку (ПМР) та особливостей їх адаптації до навчання в закладі дошкільної освіти (ЗДО) є важливою складовою корекційно-розвивальної роботи з дітьми дошкільного віку.

Оцінка мовленнєвого розвитку проводиться за допомогою різних методів, серед яких особливо важливими є тести на мовленнєвий розвиток, арт-тестування та інтерв'ю з батьками та педагогами [52, с. 39]. Кожен з цих методів дає можливість глибше зрозуміти мовленнєві особливості дитини, її потреби і труднощі, а також створює основу для подальшої корекції.

Тести на мовленнєвий розвиток є одним з найбільш поширених і ефективних методів оцінки рівня мовлення дитини. Вони дозволяють з'ясувати не тільки загальний рівень мовленнєвих здібностей, але й оцінити конкретні аспекти мовлення: словниковий запас, граматичні навички, розуміння мовлення, здатність до комунікації.

Один із найбільш поширених тестів для оцінки мовленнєвого розвитку — це тест на визначення рівня розвитку мовлення у дітей дошкільного віку, який включає завдання на різні види мовленнєвої діяльності: рецептивне (розуміння мовлення), експресивне (використання мовлення) і комунікативне (вміння вести діалог).

У рецептивній частині тесту дитині можуть показати набір картинок, на яких зображені різні об'єкти, і попросити назвати їх або вказати, що на них зображено. У частині, що оцінює експресивне мовлення, дитині можуть дати завдання на побудову простих речень з наведеними словами чи фразами, наприклад: "Кішка спить на..." або "Діти грають з...". У комунікативній частині тесту перевіряється здатність дитини вести просту бесіду з інтерв'юером або в групі, наприклад: "Як ти почуваєшся?" або "Що ти робив сьогодні?".

Ці тести дозволяють отримати точну інформацію про те, які мовленнєві функції розвинуті у дитини, а які потребують корекції [38, с. 23].

Арт-тестування — це метод, який використовується для оцінки мовленнєвого розвитку через творчі завдання. Це особливо корисно для дітей, які мають труднощі з вербальним вираженням своїх думок, оскільки малювання або інші форми арт-терапії дозволяють дітям виразити себе, навіть якщо вони не можуть зробити це словами.

Арт-тестування дозволяє оцінити не лише рівень мовленнєвого розвитку, але й когнітивні, емоційні та соціальні особливості дитини.

Приклад: Одним із поширених завдань є малювання «Моє улюблене місце». Дитина малює місце, яке вона любить або яке для неї важливе. Після цього її просять розповісти про свій малюнок, описати. За допомогою такого завдання можна оцінити, як дитина формулює думки, наскільки чітко і логічно будує розповідь, які слова і фрази використовує, а також чи є у неї труднощі з вираженням емоцій і переживань.

Якщо дитина змогла детально описати малюнок, це може свідчити про високий рівень розвитку мовлення. Якщо ж вона обмежується кількома

словами або має труднощі з поясненням своїх думок, це може вказувати на наявність мовленнєвих труднощів. Арт-тестування також включає завдання на створення розповідей за картинками або на інтерпретацію символів, що дає можливість оцінити уяву, творче мислення та мовленнєву активність дитини.

Інтерв'ю з батьками та педагогами є важливою складовою процесу оцінки рівня мовленнєвого розвитку. Це дозволяє отримати додаткову інформацію про мовленнєвий досвід дитини в домашньому та навчальному середовищі. Батьки і педагоги можуть повідомити про те, як дитина взаємодіє з іншими дітьми, чи виникають у неї труднощі в спілкуванні, як вона висловлює свої потреби та емоції в повсякденному житті.

Приклад: Батькам можуть задати питання на кшталт: "Як дитина висловлює свої бажання вдома? Чи є у неї труднощі з формулюванням простих запитів або виразом емоцій?" "Як часто дитина намагається ініціювати розмову? Чи здатна вона вести діалог з іншими дітьми або дорослими?" Педагогам можна задати питання, наприклад: "Чи є у дитини труднощі в розумінні мовних завдань? Як вона виконує інструкції?" "Як дитина взаємодіє з однолітками? Чи має вона мовні труднощі під час ігор або групових завдань?".

Ці запитання допомагають скласти повне уявлення про мовленнєву ситуацію дитини в різних умовах і виявити ті аспекти, які можуть потребувати корекції.

Словниковий запас — це одна з основних складових мовленнєвого розвитку, що визначає здатність дитини розуміти та використовувати слова у мовленні. Тест на словниковий запас спрямований на оцінку якості та кількості слів, якими дитина володіє.

Приклад: Один із методів оцінки словникового запасу — це завдання на називання предметів або дій, що зображені на картинках. Педагог показує дитині картки з різними зображеннями (наприклад, картки із зображенням тварин, предметів побуту або явищ природи) і просить дитину назвати їх.

Тестове завдання: На картинці зображена собака, дитині пропонується сказати, що це. Якщо дитина відповідає правильно, то це свідчить про наявність відповідного слова в її активному словниковому запасі.

Іншим важливим аспектом мовленнєвого розвитку є здатність дитини розуміти та використовувати граматичні конструкції. Це включає як прості, так і складні мовні структури, які є основою для побудови речень і ведення діалогу [1, с. 150]. Тест на розуміння конструкцій дає змогу оцінити, наскільки добре дитина розуміє структуру мовлення і чи здатна вона правильно сприймати складні мовні конструкції.

Приклад: Тести на розуміння простих конструкцій часто включають завдання, що полягають у виконанні інструкцій, що складаються з одного або кількох простих кроків.

Наприклад: Просте завдання: "Поклади м'яч на стіл". Дитина має зрозуміти інструкцію і виконати дію.

Тестове завдання на складні конструкції: "Поклади м'яч на стіл, а потім візьми кубик і поклади його в коробку". Це завдання вимагає від дитини розуміння двох послідовних інструкцій, що складаються з двох дій. Це завдання дає можливість оцінити, чи здатна дитина одночасно виконувати декілька дій, правильно сприймати зміст інструкцій та адекватно їх виконувати.

Тести на словниковий запас і розуміння конструкцій мають велике значення для виявлення мовленнєвих порушень і визначення рівня розвитку мовленнєвих здібностей у дітей. Вони допомагають зрозуміти, чи відповідає мовленнєвий розвиток дитини віковим нормам і чи є проблеми з розумінням мови, що може свідчити про необхідність корекційної роботи [11, с. 127].

Оцінка рівня мовленнєвого розвитку є комплексним процесом, що вимагає використання різних методів і технік. Вона дозволяє не тільки визначити рівень розвитку мовлення, а й з'ясувати, які конкретно аспекти потребують корекції. Застосування різних інструментів — від тестів до спостережень та інтерв'ю — допомагає отримати максимально точну картину

і розробити індивідуальний підхід для розвитку мовленнєвих навичок у дітей з порушеннями мовлення.

Оцінка рівня соціальної адаптації дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення (ПМР) є важливою складовою корекційно-розвивального процесу в закладах дошкільної освіти (ЗДО). Одним із найбільш інформативних методів діагностики є спостереження за соціальною поведінкою дитини в контексті взаємодії з іншими дітьми, педагогами та в умовах освітнього середовища.

Процес спостереження можна поділити на кілька етапів, кожен з яких має своє значення для забезпечення точності та об'єктивності результатів:

Підготовка: Перш ніж розпочати спостереження, важливо чітко визначити його мету і критерії оцінки. Це дозволяє зібрати необхідну інформацію про дитину, її взаємодію з іншими дітьми, дорослими та навчальним середовищем.

Спостереження: На цьому етапі педагог чи психолог спостерігає за поведінкою дитини в реальному часі. Це може бути групова діяльність, ігри, навчальний процес або інші соціальні ситуації, в яких дитина бере участь. Важливо зберігати нейтральність і не втручатися в процес, щоб не впливати на поведінку дитини.

Фіксація результатів: Після спостереження важливо записати всі ключові моменти, які стосуються соціальної поведінки дитини. Це може бути як простий опис дій, так і оцінка певних критеріїв, таких як ініціативність у взаємодії, рівень агресії чи стресу, емоційна реакція на зміну ситуації.

Аналіз: Після збору даних наступним кроком є їх детальний аналіз. Педагог чи психолог оцінює, наскільки добре дитина справляється із соціальними вимогами, наскільки легко чи важко вона встановлює контакти з іншими дітьми, чи є у неї проблеми в емоційній сфері, які можуть впливати на її соціальну адаптацію.

Корекція: Якщо виявлені проблеми в соціальній поведінці, наступним кроком є розробка корекційних заходів. Це може бути індивідуальна робота з

дитиною або зміна педагогічного підходу в групі, спрямована на поліпшення взаємодії та адаптації.

Для оцінки соціальної поведінки дітей використовують низку критеріїв, які охоплюють різні аспекти соціальної адаптації. Цей критерій оцінює здатність дитини взаємодіяти з іншими через мовлення або невербальні засоби комунікації. Важливо визначити, чи здатна дитина ініціювати спілкування? Чи вміє вона підтримувати розмову? Як дитина реагує на звернення з боку інших? Чи може дитина висловлювати свої емоції і потреби, використовуючи адекватні мовні чи невербальні засоби?

Приклад: Дитина, яка має порушення мовлення, може демонструвати успіхи в невербальних способах комунікації, таких як жести мови чи малювання, але вона може мати труднощі в підтримці вербальної бесіди.

Соціальна взаємодія з однолітками. Цей критерій оцінює, як дитина взаємодіє з іншими дітьми, чи здатна вона до групових ігор і спільної діяльності: Як часто дитина бере участь у групових іграх? Чи готова вона поділитися іграшками чи іншими предметами з іншими дітьми?

Приклад: Якщо дитина з порушенням мовлення не може висловити своє бажання приєднатися до гри, вона може залишатися осторонь від інших дітей. Оцінка соціальної поведінки дозволяє побачити, чи виникають у неї труднощі в інтеграції в колектив.

Емоційний стан і емоційна зрілість дозволяє визначити, як дитина управляє своїми емоціями в соціальних ситуаціях, зокрема в стресових або конфліктних. Оцінка емоційної зрілості включає: Чи здатна дитина розпізнавати свої емоції та емоції інших? Як вона реагує на стресові ситуації, зміни чи конфлікти?

Приклад: Дитина, яка не може виразити свої емоції через порушення мовлення, може демонструвати агресивну поведінку або замикатися в собі, що свідчить про важливість корекції її емоційних реакцій через спеціальні педагогічні методи.

Співпраця та дотримання правил оцінює здатність дитини дотримуватися соціальних норм і правил у взаємодії з іншими людьми: Як дитина реагує на інструкції та правила гри? Чи здатна вона працювати в команді та підтримувати загальний план дій? Як вона реагує на обмеження та заборони?

Приклад: Дитина може відмовлятися від виконання групових завдань через відсутність соціальних навичок або невміння висловити своє бажання через порушення мовлення, що важливо враховувати при оцінці її соціальної поведінки.

Адаптація до нових ситуацій оцінює, як дитина адаптується до нових ситуацій, змін у соціальному середовищі або до нових людей: Чи легко дитина адаптується до нових умов навчання або гри? Як вона поводить себе в нових соціальних ситуаціях?

Приклад: Дитина з порушеннями мовлення може мати труднощі в адаптації до нового колективу, де їй важко вступити в комунікацію через обмежені мовні можливості.

Для оцінки соціальної поведінки дітей використовуються різноманітні інструменти, які допомагають зібрати й аналізувати дані за вищезгаданими критеріями.

Анкети для батьків і педагогів є корисними інструментами, що допомагають оцінити соціальну поведінку дитини вдома і в навчальному середовищі. Вони включають питання, які дозволяють отримати відгуки про поведінку дитини в різних ситуаціях.

Інтерв'ю з дитиною — це ще один інструмент для оцінки її соціальних навичок. За допомогою спеціальних питань психолог може з'ясувати, як дитина сприймає себе в соціальних ситуаціях, чи вважає вона себе здатною до взаємодії з іншими, чи має проблеми в комунікації.

Оцінка соціальної поведінки є комплексним процесом, що включає визначення критеріїв, використання відповідних інструментів і методів збору інформації. Це дозволяє не лише оцінити рівень соціальної адаптації дітей з

порушеннями мовлення, а й розробити корекційні стратегії для покращення їх взаємодії з оточенням [23, с. 172].

Ключові критерії, які оцінюють емоційний розвиток та адаптацію дітей з ПМР, включають здатність розпізнавати власні емоції та емоції інших (наприклад, чи розуміє дитина, коли інша людина сумує або радіє). Вміння виражати емоції адекватно до ситуації (чи вміє дитина відповідати на привітання, висловлювати радість або смуток, використовувати невербальні засоби вираження). Регуляція емоцій (як дитина реагує на стресові ситуації або конфлікти; чи може вона заспокоїтися, коли розчарована). Емоційна стійкість (наскільки дитина адаптивна до змін у середовищі, як реагує на нових людей та нові завдання).

Рольові ігри є ефективним методом, оскільки вони дозволяють дитині виражати свої емоції та взаємодіяти в умовах, наближених до реального життя. Дітям пропонується взяти участь у простих соціальних ситуаціях, що дозволяє побачити, як вони емоційно реагують і взаємодіють у групі.

Гра “Лікар і пацієнт” допомагає оцінити здатність дитини до емпатії, турботи, а також її реакцію на увагу до себе. Якщо дитина охоче бере на себе роль “лікаря”, який допомагає іншим, це свідчить про розвинене почуття емпатії та турботи. Якщо ж дитина уникає гри або демонструє надмірну тривогу, це може вказувати на труднощі у встановленні зв'язку з іншими людьми.

Арт-терапія є особливо цінним методом для дітей з ПМР, оскільки вона дозволяє виразити емоції через творчість без необхідності вербального спілкування. Малюнок, ліплення або інші творчі завдання можуть багато сказати про внутрішній емоційний стан дитини, рівень тривожності, страхи або бажання.

Батьки та вихователі є цінними джерелами інформації, оскільки вони можуть надати дані про емоційний стан дитини в різних ситуаціях і про реакції на соціальні взаємодії. Бесіди та опитування допомагають доповнити

дані, отримані іншими методами, і краще зрозуміти емоційні потреби дитини [55].

Проективні методики, як-от незакінчені речення або малюнки за темою, допомагають дітям вільно виражати свої емоції та установки, пов'язані з соціальною адаптацією. Ці методи корисні, оскільки дитина може виражати свої емоції та страхи, не побоюючись оцінки.

Оцінка емоційного розвитку та адаптації є важливим діагностичним інструментом для визначення рівня соціальної адаптації дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку. Завдяки використанню спостереження, арт-терапії, ігрових методик, тестів та інтерв'ю з батьками і педагогами педагоги і психологи можуть краще зрозуміти емоційний стан дитини, її потреби та труднощі у взаємодії з оточенням [10, с. 19]. Це дозволяє адаптувати навчально-виховний процес до особливостей кожної дитини, забезпечуючи їй комфортне середовище для розвитку та успішної соціалізації.

Ігрові методики є одним із найефективніших підходів для діагностики комунікативних навичок дошкільників, зокрема дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку (ПМР). Педагоги і психологи широко використовують ігрові методики, оскільки вони дають змогу об'єктивно оцінити рівень мовленнєвої активності дитини, її вміння налагоджувати контакти, будувати діалоги, а також виявити проблеми у спілкуванні.

Основними перевагами ігрових методик є природність ситуацій. Ігри створюють ситуації, близькі до реальних, тому дитина діє більш спонтанно та природно, на відміну від формалізованих тестів. Стимулювання комунікативної активності. Діти охоче беруть участь у грі, що дає змогу педагогам побачити, як дитина взаємодіє з іншими дітьми та дорослими, з яким рівнем комфорту та ініціативності. Можливість спостереження за невербальними проявами [44, с. 27]. Під час гри можна спостерігати не тільки мовленнєві, а й невербальні прояви комунікації — жести, міміку, пози, що дає більш повне розуміння комунікативних здібностей дитини.

Гра «Магазин». У цій грі діти виконують різні ролі, наприклад, продавця і покупця. Їм потрібно взаємодіяти для того, щоб обрати товар, домовитися про покупку, обговорити ціну тощо. Гра імітує ситуацію обслуговування та потребує комунікативної гнучкості.

Гра «Телефон». Ця гра спрямована на розвиток слухового сприйняття та мовленнєвого розуміння. Один із дітей або педагог шепоче на вухо дитині коротку фразу, яку вона має передати іншому учаснику.

Фраза передається ланцюжком, і наприкінці учасники порівнюють, наскільки змінилося повідомлення. Чіткість мовлення: аналізується, наскільки дитина може чітко передати інформацію, дотримуючись оригінального змісту.

Рольова гра «Сім'я». У цій грі дитині пропонується виконувати роль члена сім'ї (мами, тата, дитини тощо), що передбачає взаємодію з іншими дітьми, які теж мають певні ролі. Така гра допомагає діагностувати навички спілкування, виявляє рівень розвитку емпатії та здатність будувати діалоги.

Гра «Знайомство». Ця гра використовується для оцінки вміння дитини презентувати себе та інтерес до інших. Кожна дитина в колі має розповісти про себе, наприклад, своє ім'я та улюблену гру чи іграшку.

Мета гри — поділитися інформацією та дізнатися більше про інших учасників.

Гра «Допоможи другу». Ця гра спрямована на розвиток соціальної допомоги та кооперації. Дитина повинна допомогти «другу», який, наприклад, загубив свою іграшку або не знає, як виконати завдання. Тут важливо, як дитина пропонує допомогу, чи розуміє проблему іншого, які слова підтримки використовує.

Невербальна підтримка: спостерігається, чи використовує дитина заспокійливі жести, міміку підтримки або співчуття.

Проективні методики є популярним діагностичним інструментом, особливо для роботи з дітьми дошкільного віку, оскільки вони дозволяють оцінити комунікативну сферу дитини непрямим способом, без надмірного

акценту на складних запитаннях чи завданнях. Ці методики передбачають інтерпретацію дитиною певного стимульного матеріалу — малюнків, історій, образів, які дозволяють їй вільно висловлювати думки та емоції. Завдяки цьому діагност можуть оцінити рівень розвитку комунікативних навичок, особливості емоційної сфери та труднощі у взаємодії з іншими.

Методика «Неіснуюча тварина». Цей метод базується на тому, що дитині пропонується намалювати неіснуючу тварину та розповісти про неї. Мета методики — дослідити комунікативні особливості дитини, її бачення світу та самооцінку через створення нового образу.

Інтерпретація: Якщо дитина зображує свою тварину соціальною, комунікабельною, це може свідчити про позитивне сприйняття соціуму. Якщо дитина наділяє тварину агресивними рисами або ставить її в ізоляцію, це може вказувати на певні труднощі у взаємодії з іншими.

Методика «Тест руки». Ця методика також має проєктивний характер і передбачає показ дитині зображень рук у різних позиціях, що символізують різні форми комунікації, наприклад, відкриту долоню (як символ привітання), руку, яка тримає предмет, або стиснутий кулак. Дитина має описати, що, на її думку, відбувається, як вона це сприймає, як би сама відреагувала на таку ситуацію.

Інтерпретація: Символічне сприйняття жестів, сприйняття дружніх жестів або, навпаки, агресивних може вказати на те, як дитина налаштована до соціальної взаємодії. Рівень тривожності, якщо дитина сприймає більшість жестів як загрозу, це може свідчити про її тривожність, побоювання у соціальних контактах. Комунікативні установки, а саме опис дитиною власної реакції допомагає зрозуміти, як вона взаємодіє з іншими чи прагне відкритого спілкування, чи вважає за краще уникати контактів.

Казкотерапія — це метод, у якому дитина створює власну казку або інтерпретує вже існуючу. Психолог чи педагог пропонує дитині доповнити або змінити сюжет, уявити себе персонажем. Таким чином, дитина описує

свою казкову історію, що розкриває її ставлення до соціуму, переживання та соціальні установки.

Інтерпретація: Персонажі та їхні дії, образи персонажів і їхня взаємодія допомагають визначити, як дитина сприймає людей навколо, як ставиться до дружби, співпраці та конфліктів. Самооцінка та рольові моделі, адже персонаж, якого обирає дитина або з яким себе ототожнює, може показати, як вона бачить себе у світі, наскільки впевнено почувається серед інших.

Методика «Дерево життя». Дитина малює дерево, кожен елемент якого символізує певний аспект її життя: коріння (сім'я, походження), стовбур (сильні сторони), гілки (цілі та прагнення), листя (друзі, соціальне оточення). Це допомагає побачити, як дитина оцінює себе в соціальному контексті, яких друзів та соціальних контактів має, як себе позиціонує серед них.

Інтерпретація: Соціальні зв'язки та підтримка, чи малює дитина багато «листя» (друзів) або чи описує дерево як самотнє, що може свідчити про рівень соціальної адаптації та комунікативні навички. Емоційний комфорт та впевненість, наявність яскравих кольорів або ж їх відсутність може вказувати на емоційне ставлення дитини до соціуму, її рівень комфорту серед інших.

Проективні методики є важливим інструментом для діагностики комунікативних навичок дітей, особливо тих, хто має порушення мовленнєвого розвитку. За допомогою методик, таких як «Неіснуюча тварина», «Тест руки», казкотерапія та «Дерево життя», фахівці можуть побачити, як дитина сприймає соціальні зв'язки, яких труднощів зазнає в комунікації та як реагує на різні ситуації [45, с. 61]. Це допомагає сформулювати глибше розуміння особливостей комунікативної сфери дитини та розробити відповідні методи для її соціальної адаптації й розвитку в освітньому середовищі.

Навчальні навички та рівень мовленнєвого розвитку, оскільки мовлення безпосередньо впливає на адаптацію, важливо враховувати рівень розвитку словникового запасу, здатність висловлювати свої думки, розуміти запитання та інструкції.

Методика “Сходинок” є ефективним інструментом для оцінки мотивації та інтересу дитини до навчання, що особливо актуально для дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку (ПМР). Ця методика дозволяє визначити, як дитина сприймає процес навчання, наскільки зацікавлена в досягненні успіхів і прагне взаємодії з однолітками та педагогами.

У методиці “Сходинок” дитині пропонують намалювати або зобразити уявні сходинок, які символізують її прогрес або досягнення в навчанні. Дитина повинна відобразити на кожній сходинці свої бажання, цілі або те, чого вона хоче досягти. Кожна сходинка — це метафора для кроків до нових знань, навчальних навичок або стосунків з однолітками.

Малюнок сходинок: Дитині дають аркуш паперу, на якому вона може намалювати сходинок та зазначити, що для неї є важливим на кожному етапі.

Опис сходинок: Під час малювання педагог просить дитину описати свої бажання. Наприклад, дитина може сказати, що на першій сходинці вона хоче “навчитися читати”, на другій — “мати більше друзів”, а на третій — “робити завдання швидко”.

Аналіз результатів: Після завершення малюнка педагог або психолог аналізує, які цілі дитина поставила, їхню послідовність, а також емоційний фон, з яким дитина говорить про них.

Приклад застосування методики. Дитина з ПМР, п’ятирічна Олена, малює “сходинок” з такими цілями:

Перша сходинка: "Хочу вміти добре розмовляти, як інші діти." — Цей запис показує, що мовленнєва затримка є для дитини важливою, і вона усвідомлює цю потребу.

Друга сходинка: "Хочу знайти друзів і грати з ними." — Це свідчить про важливість соціальної взаємодії. Олена прагне покращити навички спілкування, аби легше адаптуватися в колективі.

Третя сходинка: "Навчитися малювати й робити поробки." — Дитина виявляє зацікавленість у творчих завданнях, які не лише розвивають моторику, але й підвищують впевненість.

Четверта сходинка: "Вчитися читати книжки." — Цей запис говорить про інтерес до пізнання та навчання, що є важливим показником мотивації.

П'ята сходинка: "Бути найкращою в групі." — Олена проявляє мотивацію досягати успіху та визнання, що також може вказувати на позитивне ставлення до навчання.

З аналізу малюнка "сходинок" Олени можна побачити, що дитина має чітко виражені мотиваційні потреби. Перші дві сходинки зосереджені на соціальній адаптації та комунікативних навичках, що показує її готовність до покращення взаємодії з однолітками. Далі йдуть кроки, спрямовані на розвиток навчальних навичок, що свідчить про загальний інтерес до пізнання і саморозвитку. Останній етап вказує на бажання досягти успіху і отримати визнання, що може свідчити про позитивне ставлення до навчального процесу.

Методика "Сходинки" надає можливість оцінити мотивацію, соціальні пріоритети та готовність дитини до навчання. Особливо важливо застосовувати цей інструмент для дітей з ПМР, оскільки він дозволяє педагогу зрозуміти, що саме мотивує дитину та які цілі важливі для неї. Виявлені цілі можуть стати основою для розробки індивідуального підходу до навчання, що сприятиме швидшій та успішнішій адаптації.

Соціометрія є одним із найважливіших інструментів для оцінки соціальної структури дитячого колективу, оскільки вона допомагає виявити рівень взаємин між дітьми, виявити лідерів і тих, хто зазнає труднощів у комунікації, а також визначити потенційні конфлікти. У дитячому колективі, зокрема в дошкільному закладі освіти, соціометрія дозволяє вихователям і психологам зрозуміти, як діти сприймають один одного, кого вони обирають для взаємодії і кого уникають [20, с. 32].

Дітям пропонують дати відповіді на запитання, спрямовані на з'ясування їхнього ставлення до однолітків.

Прикладами таких запитань можуть бути: "З ким ти хочеш грати в парі під час гри?" "З ким би ти хотів/хотіла сидіти поруч під час заняття?" "З ким би ти хотів/хотіла провести час на прогулянці?".

Кожна відповідь дає інформацію про симпатії та антипатії дітей, про те, кого вони сприймають як друзів, а з ким відчують труднощі у взаємодії. За допомогою соціометрії можна побачити, наскільки включеною є дитина в колектив, і визначити рівень її соціальної адаптації.

Соціометрія надає педагогам інформацію про потенційні проблеми у взаєминах між дітьми. На основі результатів можна зробити кілька важливих кроків [59]

Робота з групою для підвищення толерантності та прийняття, у разі ізоляції дитини з ПМР можна запровадити інтеграційні ігри та вправи на емпатію, щоб інші діти краще зрозуміли її потреби. Підтримка лідерів та залучення їх у спільні заходи, залучення соціальних лідерів до підтримки інших дітей може сприяти формуванню більш толерантного і згуртованого колективу.

Метод соціометрії є цінним інструментом у роботі з дітьми дошкільного віку, особливо з тими, хто має порушення мовленнєвого розвитку. Виявлення соціальних взаємин, прихованих конфліктів та емоційних зв'язків у групі дозволяє педагогам створити сприятливе середовище для розвитку кожної дитини. Такі дослідження допомагають розробляти індивідуальні підходи для кожної дитини, враховуючи її особливості, підтримувати її в соціальній адаптації та створювати більш згуртоване середовище для взаємодії та навчання.

Підсумковий етап діагностики в процесі визначення рівня соціальної адаптації дітей з порушеннями мовлення (ПМР) є важливим етапом, який дозволяє систематизувати отриману інформацію та сформулювати комплексне уявлення про дитину, її сильні та слабкі сторони, а також специфічні потреби, що стосуються навчання та соціалізації. Одним із ключових інструментів на цьому етапі є індивідуальна карта дитини [5, с. 34].

Особливості мовленнєвого розвитку: Оцінка мовлення: порушення артикуляції, неправильно вимовляє звуки "р", "с", "ш", має обмежений словниковий запас для вираження думок.

Мовленнєві конструкції: здатна будувати прості речення, але не завжди правильно вживає граматичні форми. Мовне розуміння на високому рівні для простих запитів.

Соціальна адаптація: Соціальна взаємодія: Олена має кілька друзів, з якими часто грає, але часто відчуває труднощі в спілкуванні з іншими дітьми через обмежений словниковий запас. Бувають випадки соціальної ізоляції, особливо під час групових ігор.

Оцінка взаємодії з дорослими: частіше звертається за допомогою до вихователя, ніж до однолітків, намагається уникати ситуацій, де необхідне активне спілкування з іншими дітьми.

Емоційний розвиток: Емоційна стабільність: схильна до тривожності в нових ситуаціях, що супроводжується низьким рівнем самооцінки. Потребує емоційної підтримки в моменти невдач.

Реакція на навчання: позитивно налаштована до занять, але часто відчуває себе менш впевнено, ніж інші діти через мовленнєві труднощі.

Фізичний та психічний розвиток: Моторика: хороша, володіє базовими навичками координації, але в іграх часто потребує додаткової підтримки в командних активностях.

Пам'ять: має хорошу пам'ять на образи та деталі, але може мати труднощі при запам'ятовуванні нових слів і виразів.

Психологічна оцінка: Загальний психоемоційний стан: виявляє певну тривожність у нових ситуаціях (наприклад, при зміні групи дітей, під час виконання завдань на увагу).

Готовність до школи: має позитивні відгуки на навчальні заняття, потребує додаткової роботи над мовленнєвими навичками та емоційною саморегуляцією.

Індивідуальна карта є важливим діагностичним інструментом для вихователів і психологів, оскільки дозволяє чітко виявити сильні та слабкі сторони дитини, виявити її потреби в адаптації до навчання, а також визначити напрями роботи для подолання труднощів. Така карта може стати основою для складання індивідуальної програми розвитку, яка враховуватиме всі особливості дитини з порушенням мовлення.

Призначення цієї карти – не лише скласти об'єктивну картину розвитку дитини, а й сприяти створенню комфортних умов для її інтеграції в колектив, надання індивідуальної підтримки, розвитку мовленнєвих та соціальних навичок, а також підготовки до подальшого навчання в школі.

Діагностичний інструментарій для визначення рівня соціальної адаптації осіб з порушеннями мовленнєвого розвитку має бути комплексним, включаючи різноманітні методи та техніки. Він дозволяє оцінити різні аспекти адаптації — від мовленнєвих та соціальних навичок до емоційної готовності та здатності до навчання, що дозволяє педагогам своєчасно коригувати освітні стратегії та допомагати дітям адаптуватися до нових умов.

У другому розділі дослідження було розроблено комплексний діагностичний інструментарій для визначення рівня соціальної адаптації дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення (ПМР) та їх здатності адаптуватися до навчання в закладах дошкільної освіти (ЗДО).

Цей інструментарій включає різноманітні методи та техніки, що дозволяють отримати детальну інформацію про емоційний, соціальний та мовленнєвий розвиток дитини, а також оцінити її адаптаційні можливості в умовах колективу.

Зокрема, до основних інструментів, розроблених в розділі, належать спостереження за поведінкою дитини в групі, інтерв'ю з батьками та педагогами, а також спеціалізовані тести для оцінки мовленнєвого розвитку, емоційної стабільності та соціальних навичок. Важливим компонентом діагностики є також використання проєктивних методик, які дозволяють розкрити підсвідомі аспекти комунікації дитини і виявити проблеми, які

можуть бути не помічені в традиційних тестах або під час безпосереднього спостереження.

Узагальнюючи результати констатуючого етапу, можна зробити висновок, що розроблений діагностичний інструментарій виявився ефективним для комплексної оцінки соціальної адаптації дітей з ПМР. Найбільш інформативними для оцінки саме соціальної адаптації виявилися комбіновані методи: арт-тестування (дозволяє виявити емоційно-вольові та комунікативні компоненти через невербальне вираження, особливо у дітей з обмеженими вербальними можливостями) та інтерв'ю з батьками/педагогами (надають контекст соціальної взаємодії в реальних умовах, виявляючи поведінковий та адаптаційний компоненти). Тести на мовленнєвий розвиток виявилися менш специфічними для соціальної адаптації, але корисними для базової діагностики когнітивного компонента.

2.2. Розроблення та впровадження програми з оптимізації соціальної адаптації дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку до навчання в закладі освіти

Процедура експерименту полягала у проведенні формуючого експерименту з паралельними групами, експериментальною (ЕГ, 20 дітей) та контрольною (КГ, 20 дітей). У ЕГ впроваджувалася розроблена програма оптимізації соціальної адаптації, що включала індивідуальні та групові заняття, ігрові методики, арт-терапію та співпрацю з батьками. У КГ діти працювали за стандартною програмою закладу дошкільної освіти (ЗДО) без додаткових корекційних заходів.

Експеримент проводився на базі ЗДО №15 м. Луцьк. Етапи експерименту. Підготовчий етап (вересень 2024 р.) діагностика рівня адаптації, формування індивідуальних планів, підготовка педагогів та батьків. Основний етап (вересень 2024 р. – листопад 2024 р.) безпосереднє впровадження програми через регулярні заняття (3 рази на тиждень по 30-45 хв.). Завершальний етап (листопад 2024 р.) повторна діагностика, аналіз

результатів та коригування. Загальні часові рамки експерименту вересень – листопад 2024 р. (3 місяці), з урахуванням канікул та свят.

Соціальна адаптація дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення є важливим аспектом їхнього розвитку, адже від цього залежить не лише успішність навчання, а й загальний емоційний комфорт та інтеграція в суспільство. Враховуючи специфічні потреби таких дітей, необхідно розробити систему заходів, спрямовану на їх успішну адаптацію до навчання в закладах дошкільної освіти (ЗДО). Це дозволить створити сприятливі умови для розвитку мовлення, комунікації та соціальної взаємодії.

Метою розробленої системи заходів є забезпечення комплексної підтримки та розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку в умовах закладу дошкільної освіти. Це має на меті не лише покращення мовленнєвих навичок, але й сприяння емоційній та соціальній адаптації дітей до колективу, що дозволяє їм активно брати участь у навчально-виховному процесі, встановлювати здорові міжособистісні взаємозв'язки та забезпечити гармонійний розвиток [50, с. 39].

Соціальна адаптація дітей з порушеннями мовлення потребує спеціалізованого підходу, оскільки вони стикаються з труднощами у взаємодії з іншими дітьми та дорослими. Програма має допомогти дітям подолати ці труднощі, створити сприятливе середовище для їхнього емоційного комфорту та мотивації до навчання, а також дозволити педагогам ефективно працювати з такими дітьми в інклюзивних групах.

Завданням є розвиток мовленнєвих навичок дітей з порушеннями мовлення, адже одним із найважливіших завдань є створення умов для активного розвитку мовлення у дітей з порушеннями. Це включає використання корекційних методик для виправлення фонематичних, артикуляційних та граматичних порушень. Активізація словникового запасу дитини через ігри та вправи, що сприяють кращому запам'ятовуванню нових слів. Розвиток зв'язного мовлення через складніші завдання (побудова

речень, розповідання історій). Використання ігор для стимулювання розвитку мовлення та підтримки інтересу до навчання.

Діти з порушеннями мовлення часто стикаються з труднощами у спілкуванні з іншими дітьми, тому одним із завдань є полегшення соціалізації через навчання комунікативним навичкам. Створення можливостей для взаємодії в групі через групові ігри та заняття. Навчання дітей основам соціальних норм: як вести себе в колективі, як спілкуватися з іншими дітьми, як встановлювати контакт з однолітками. Формування емпатії через ігри, спрямовані на розвиток розуміння емоцій інших дітей.

Важливою частиною програми є підтримка емоційного здоров'я дітей. Діти з порушеннями мовлення часто відчувають тривогу, сором'язливість або роздратування через труднощі в спілкуванні, тому програма має на меті зниження рівня тривожності через психоемоційні тренінги та релаксаційні техніки [60]. Використання арт-терапії (малювання, ліплення) для вираження емоцій. Навчання дітей справлятися з негативними емоціями через усвідомлення своїх почуттів і взаємодію з оточуючими.

Створення умов для розвитку мотивації до навчання є одним із важливих завдань, оскільки діти з ПМР можуть відчувати меншу зацікавленість у навчальній діяльності через свої труднощі в мовленні. Використання цікавих ігор та творчих завдань, які мотивують до активної участі в заняттях. Формування позитивного ставлення до навчання через досягнення маленьких успіхів у розвитку мовлення та соціальних навичок. Створення ситуацій успіху для кожної дитини, що дозволяє збільшити її самооцінку та зацікавленість у подальшому навчанні.

Оскільки діти з порушеннями мовлення мають різні рівні розвитку та індивідуальні особливості, програма повинна передбачати індивідуальний підхід, що включає підбір спеціалізованих корекційних заходів для кожної дитини в залежності від її потреб. Постійний моніторинг розвитку дітей, коригування програми залежно від прогресу. Співпраця з батьками для забезпечення підтримки на домашньому рівні.

Важливим завданням є інтеграція дітей з ПМР в загальну групу, створення умов для взаємодії з іншими дітьми. Це включає проведення спільних занять та ігор з дітьми без порушень мовлення. Сприяння розвитку дружніх відносин і соціальних зв'язків через ігри та колективні заходи. Використання групових завдань для підвищення рівня співпраці між дітьми з порушеннями мовлення та їх однолітками [3, с. 27].

Підготовчий етап програми з оптимізації соціальної адаптації дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку до навчання в закладі освіти є надзвичайно важливим етапом, оскільки він закладає основу для подальшої роботи з дитиною та визначає напрямки корекційних заходів. Успіх подальшої корекційної та адаптаційної роботи залежить від того, наскільки точно і обґрунтовано буде проведена оцінка поточного стану розвитку дітей і визначені індивідуальні потреби кожного з них. Оцінка та планування — це процеси, що дозволяють виявити рівень розвитку мовлення, соціальних навичок, емоційної адаптації та готовності до навчання в закладі освіти.

Першим кроком підготовчого етапу є діагностика та оцінка рівня розвитку дитини. Це дає змогу педагогу чи психологу отримати уявлення про поточний стан розвитку дитини та виявити можливі труднощі, з якими вона може зіштовхнутися в процесі навчання і соціалізації.

Оцінка має бути комплексною і включати кілька основних аспектів розвитку. Для дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку важливо визначити рівень фонематичного слуху, вимови, словниковий запас, граматичні структури. Для цього використовуються різні мовленнєві тести, наприклад, на розпізнавання звуків, побудову речень, а також спеціалізовані методики, такі як методика Лурії для оцінки мовленнєвих функцій.

Психолог або логопед може провести діагностичне заняття з дитиною, запропонувавши їй виконати вправи на розрізнення звуків, наприклад, із серії слів (картки з малюнками предметів). Після цього спеціаліст оцінює,

наскільки дитина правильно розрізняє і вимовляє звуки, а також використовує їх у словах.

Оцінка емоційної зрілості дитини і її здатності до взаємодії з однолітками є важливим елементом діагностики. Тут можна використовувати спеціалізовані тестування на емоційний інтелект або спостереження в ігрових ситуаціях, де дитина взаємодіє з іншими дітьми.

Психолог може використовувати методику спостереження за поведінкою дитини в групових іграх або завданнях. Наприклад, запитати дитину про її ставлення до інших дітей у групі, про її здатність до співпраці або вираження емоцій у соціальних ситуаціях. Індивідуальна готовність до навчання [29, с. 150]. Важливо визначити, чи готова дитина до навчання в ЗДО, зокрема, її здатність до зосередження на завданні, виконання простих інструкцій та адаптація до нових умов. Для цього використовуються прості тестові завдання, спрямовані на розвиток уваги, пам'яті та виконавчої функції.

Завдання на зосередженість, де дитині потрібно кілька хвилин зберігати увагу на певному завданні, наприклад, знайти відповідність між картинкою та словом, чи провести лінію між двома точками. За результатами таких завдань можна зробити висновок про рівень готовності дитини до навчання.

На основі отриманих даних складається індивідуальний план корекційної роботи. Це важливий етап, оскільки кожна дитина має свої особливості розвитку, і не існує єдиного підходу для всіх. Інтелектуальні, мовленнєві, емоційні та соціальні труднощі кожної дитини повинні бути враховані при плануванні роботи.

Якщо у дитини спостерігаються серйозні порушення мовлення (наприклад, дизартрія, алалія, затримка мовленнєвого розвитку), то план включатиме спеціальні логопедичні заняття, спрямовані на розвиток фонематичного слуху, артикуляційної моторики та корекцію вимови. Якщо дитина має проблеми з вимовою окремих звуків, план роботи буде включати

заняття на артикуляцію, вправи на розвиток мовленнєвої моторики, використання карток із зображеннями, які стимулюють правильну вимову.

Якщо дитина має проблеми в комунікації з іншими дітьми, корекційна програма може включати ігрові тренінги, де дітям пропонуються завдання на обмін іграшками, використання фраз для спілкування ("позич мені", "будь ласка", "дякую"). Це допоможе дитині зрозуміти правила соціальної взаємодії. Програма має включати методи емоційної підтримки для зменшення тривожності дітей, зокрема техніки релаксації, вправи для розвитку саморегуляції емоцій. Дитині, яка страждає від труднощів у соціалізації, необхідно надавати емоційну підтримку через заняття з психологом.

Для дитини з підвищеною тривожністю можуть бути застосовані техніки релаксації: дихальні вправи, активні ігри, які допомагають зняти напруження та допомагають розслабитися перед новими соціальними ситуаціями (наприклад, перед спілкуванням із новими дітьми чи педагогами) [62].

Ключовим аспектом підготовчого етапу є також співпраця з батьками. Адже саме батьки найкраще знають свою дитину і можуть поділитися важливою інформацією щодо її особливостей розвитку, звичок, проблем чи досягнень у домашніх умовах. Психолог чи педагог має організувати інтерв'ю з батьками, в якому вони зможуть детально описати свій досвід виховання дитини та її поведінку вдома.

Батьки можуть розповісти, які ігри чи заняття їх дитина любить вдома, чи має вона труднощі в спілкуванні з іншими дітьми в сім'ї чи на прогулянках. Це дозволить коригувати план корекційної роботи відповідно до того, як дитина проявляє себе в різних ситуаціях.

2.3. Аналіз результатів дослідницько-експериментальної роботи

Основний етап програми з оптимізації соціальної адаптації дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку до навчання в закладі освіти є вирішальним для успішної інтеграції дитини у освітнє

середовище. На цьому етапі відбувається безпосереднє впровадження запланованих заходів і методик, визначених на попередньому етапі. Основний етап передбачає здійснення корекційно-розвивальної роботи, включаючи індивідуальні та групові заняття, ігрові та комунікативні тренінги, а також безпосередню взаємодію з педагогами та батьками.

На основі попередньої оцінки розвитку кожної дитини в межах програми, наступним кроком є індивідуалізація навчання та корекції. Діти з порушеннями мовленнєвого розвитку мають різні рівні мовленнєвих і когнітивних труднощів, тому програма повинна бути адаптована до потреб кожного вихованця [46, с. 2].

Індивідуалізація підходу до дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку полягає у врахуванні специфічних потреб кожної дитини під час реалізації програми. Це дозволяє не лише підтримати дитину на етапі адаптації, але й розвивати її соціальні, мовленнєві та емоційні навички відповідно до її особливостей. Індивідуалізований підхід забезпечує належну підтримку, створюючи умови для того, щоб кожна дитина могла розвиватися у своєму темпі та відповідно до своїх можливостей.

Ключовим елементом індивідуалізації є розробка індивідуальних навчальних планів для кожної дитини. Це дає змогу зосередитися на тих аспектах розвитку, які потребують найбільше уваги, визначити етапи досягнення результатів та адаптувати програми в залежності від потреб дитини.

Якщо одна дитина має проблеми з артикуляцією і труднощі у вимові окремих звуків (наприклад, звук «р»), то педагог чи логопед проводить індивідуальні заняття з цієї дитини, де акцентує увагу на правильній артикуляції та збагаченні словникового запасу через спеціалізовані вправи та ігри. У той же час інша дитина, у якої відсутня артикуляційна проблема, але спостерігаються затримки в розвитку синтаксису, працюватиме з іншими завданнями, спрямованими на розвиток граматичних конструкцій.

Одним із основних методів роботи на основному етапі є ігрові методики, які забезпечують розвиток мовлення та соціальних навичок у формі безпечного, цікавого для дитини навчання. Ігри сприяють розвитку когнітивних здібностей, формуванню правильної вимови, збільшенню словникового запасу, а також покращенню взаємодії між дітьми в групі.

Гра є природним та інтуїтивним способом, за допомогою якого діти навчаються. Вона допомагає дітям здобувати нові знання, розвивати інтелектуальні й емоційні здібності, а також мовлення. Ігрові методики, зокрема рольові, настільні, активні й творчі ігри, можуть стати основним засобом розвитку мовленнєвих навичок у дітей з порушеннями мовлення [25, с. 128].

Гра "Звукові мандрівники" є чудовим прикладом, коли діти за допомогою гри вивчають звуки мови, відпрацьовують правильну артикуляцію та сприймання звуків. У цій грі кожен звук може бути представлений певним персонажем або предметом, що створює асоціації та допомагає дітям краще засвоювати матеріал. Наприклад, діти можуть уявити, що звук [ш] — це "шумний" літак, а [м] — це "м'яка" мишка. Така гра допомагає не тільки на слух сприймати звуки, але й виробляти правильну артикуляцію.

Гра "Улюблені герої" дає можливість дітям не тільки проявити свої творчі здібності, а й активно використовувати мову для відтворення ролей, збагачуючи свій словниковий запас. У цій грі дитина може виступити в ролі казкового героя, що вимагає від неї використання нових слів і фраз, а також вміння побудувати діалог чи монолог. Це сприяє розвитку мовлення через творчий процес, де кожен персонаж має свої мовленнєві особливості.

Для розвитку фонематичного слуху, дитини можуть бути запропоновані ігри на звукові пари, де дитина повинна знайти пару звуків (наприклад, «с» і «ш») або правильно вимовити слова, що містять ці звуки. Інший приклад — гра «Пошук звуків», де дитина разом з вихователем шукає об'єкти, що починаються з певного звука (наприклад, «с» — сніг, собака, сонце). Для

розвитку словникового запасу використовуються такі ігри, як «Картки з малюнками», де дитина повинна вибрати малюнок, що відповідає певному слову, або «Ланцюжок слів», в якому дитина по черзі називає слова на задану тему (тварини, овочі, кольори тощо).

Ігрові методики не тільки розвивають мовлення, але й допомагають дітям краще адаптуватися до колективу, вчать їх працювати в групі, взаємодіяти з іншими дітьми, дотримуватися правил і норм соціальної поведінки. Через гру діти вчаться домовлятися, вирішувати конфлікти, виявляти співчуття та допомагати один одному, що є важливими компонентами їх соціальної адаптації до навчання в закладі освіти [12, с. 124].

Крім того, ігри дозволяють створити емоційно комфортну атмосферу, що є дуже важливим для дітей з порушеннями мовлення, адже стрес або переживання можуть ще більше ускладнити процес мовленнєвого розвитку. Ігрові методики стимулюють не лише розвиток мовлення, а й емоційне благополуччя дитини, допомагаючи їй адаптуватися до соціального середовища [56].

Реалізація програми на основі індивідуалізації вимагає гнучкості в підходах до проведення занять. Педагог має стежити за реакцією кожної дитини, коригуючи завдання відповідно до її емоційного та когнітивного стану. Важливо не тільки забезпечити правильне виконання завдання, а й створити умови для розвитку мотивації до навчання, допомогти дитині долати труднощі, що виникають, і водночас забезпечити позитивний досвід взаємодії в групі.

Педагог може організувати групову гру, в якій діти повинні співпрацювати, наприклад, «Створення колективного малюнка», де кожен учасник додає свій елемент до загальної картини, а також домовляються, що саме вони малюватимуть. Це допомагає дитині з порушеннями мовленнєвого розвитку вчитися взаємодіяти з іншими, висловлювати свої побажання та почуття. Крім того, важливими для розвитку соціальних навичок є ігри, що

включають ритуали ввічливості: «Доброго ранку», «Прощавай», «Будь ласка», «Дякую». Це дозволяє дітям з порушеннями мовлення вчити прості соціальні норми, які є важливими для їхньої адаптації в колективі.

Оскільки діти з порушеннями мовленнєвого розвитку часто стикаються з труднощами в спілкуванні, це може викликати у них низьку самооцінку або тривожність. Тому важливо на основному етапі включити заходи, які сприятимуть емоційному розвитку та стабілізації емоційного стану дитини [54].

Емоційно-психологічні проблеми у дітей з порушеннями мовлення часто виникають через невміння висловлювати свої емоції словами, що може призводити до розчарування, фрустрації або відчуття неповноцінності.

Психологічні тренінги, які включають вправи на розпізнавання і вираження емоцій. Педагог або психолог може використати картки із зображеннями різних емоцій (радість, сум, здивування) і запитати дітей, як вони думають, що ці емоції можуть означати, що вони відчують у таких ситуаціях. Іншим методом є ігри на зняття тривожності, зокрема, вправи з релаксації або дихальні вправи, які допомагають дітям знизити рівень стресу перед соціальними ситуаціями. Наприклад, перед груповими заняттями можна проводити вправи на глибоке дихання або тренування «спокійного» тіла через розслаблення.

Корекція емоційно-психологічних проблем передбачає застосування різних методів, які сприяють розвитку емоційної сфери дитини, полегшують її емоційну напругу і допомагають зменшити стрес, пов'язаний із труднощами в мовленнєвому розвитку. Зокрема, на цьому етапі можуть бути використані наступні методики [35, с. 287].

Арт-терапія. Цей метод передбачає використання творчих завдань, таких як малювання, ліплення, виготовлення аплікацій для вираження емоцій і почуттів. Діти з порушеннями мовлення часто мають труднощі у вербалізації своїх емоцій, але можуть легко виразити свої переживання через мистецтво.

З допомогою арт-терапії дитина навчається візуально сприймати і розуміти свої емоції, що допомагає їй краще контролювати їх.

Психогімнастика – це метод, що поєднує фізичні вправи з емоційною розрядкою. Психогімнастичні вправи, що включають елементи ритмічних рухів, допомагають зняти напруження, покращити емоційний стан і сприяють розвитку навичок саморегуляції. Завдяки таким вправам діти вчаться контролювати свої емоції і сприймати навколишнє середовище більш позитивно.

Сенсорно-емоційні вправи, спрямовані на стимуляцію різних органів чуття, можуть бути корисні для розвитку емоційної сфери дітей. Сенсорні ігри допомагають не тільки розвитку моторики, але й емоційно заспокоюють дитину, знижуючи рівень тривожності, страху або агресії.

Невід’ємною частиною основного етапу є активна співпраця з батьками, яка дозволяє забезпечити узгодженість у навчанні та корекційній роботі вдома та в садочку. Педагоги, психологи, логопеди повинні регулярно інформувати батьків про досягнення дітей, а також надавати рекомендації щодо роботи з дитиною вдома.

Батьки можуть брати участь у спільних ігрових заняттях або проводити спеціальні вправи вдома, сприяючи емоційному розвитку дитини. Взаємодія з педагогами та іншими дітьми дозволяє значно скоротити емоційні бар’єри і допомагає дитині легше адаптуватися до навчання [17, с. 36].

Гра «Звукові мандрівники». Метою є розвиток фонематичного слуху, уваги до звуків, удосконалення здатності до звукового аналізу та синтезу.

У цій грі діти «мандрують» по світу звуків, які вони чують з навколишнього середовища. Педагог може використовувати аудіозаписи природних звуків або імітувати їх самостійно. Наприклад, це можуть бути звуки дощу, вітру, кроків, співу птахів. Головне завдання — щоб діти змогли вірно відтворити звуки, що вони почули.

Педагог включає звук або відтворює його. Діти повинні відгадати, що це за звук, і спробувати його повторити. Далі педагог може задати питання:

«Куди ми мандруємо?» і дати дітям можливість описати звуки (наприклад, «Ми в лісі, чуємо, як співають пташки»). Гра сприяє розвитку вміння слухати і розрізняти звуки, поліпшує фонематичний слух і навички мовленнєвої продуктивності.

Гра «Улюблені герої». Метою є розвиток мовлення, збагачення словникового запасу, тренування уяви та фантазії.

У цій грі діти вибирають картки з зображенням популярних героїв (наприклад, персонажів з мультфільмів чи казок). Кожна дитина має вигадати коротку історію або описати цей персонаж, використовуючи слова та речення, щоб поділитися з іншими.

Діти вибирають картку з улюбленим персонажем. Педагог запитує: «Хто це? Що він любить робити?» та пропонує кожній дитині розповісти свою історію про персонажа. Діти мають використовувати прості та складні речення, намагаючись передати особливості героя, його характер чи поведінку.

Гра «Хто уважно слухає?». Метою є розвиток слухової уваги, концентрації, здатності до сприйняття та запам'ятовування інформації.

Гра, яка допомагає дітям тренувати уважність до звуків та здатність слухати та запам'ятовувати інформацію. Педагог розповідає коротку історію або опис, після чого задає дітям питання, щоб перевірити їх увагу до деталей. Педагог розповідає дітям коротку казку, історію або описує картинку з різними деталями. Після цього задає запитання, що стосуються основних моментів розповіді (наприклад, «Якого кольору було дерево в казці?» або «Якого звіра побачили герої?»). Діти повинні відповідати на запитання, намагаючись згадати конкретні деталі.

Ця гра розвиває концентрацію, уважність до звуків та деталей, покращує слухову пам'ять і здатність до сприйняття складної інформації.

Гра «Театр емоцій». Метою є розвиток емоційної виразності, здатність до розпізнавання та вираження емоцій, покращення соціальних навичок через спілкування.

У цій грі діти вчать розпізнавати різні емоції та відображати їх через рухи, вирази обличчя і міміку. Це допомагає дітям розуміти та виражати свої почуття, а також вчить розуміти емоції інших людей.

Гра сприяє розвитку емоційної компетентності, дозволяє дітям краще розуміти свої почуття і навчитися виявляти їх без слів. Це також покращує навички соціальної взаємодії та співчуття до інших.

Ці ігри — чудовий спосіб забезпечити ефективну взаємодію та розвиток дітей з порушеннями мовлення, допомагаючи їм не лише розвивати мовленнєві та комунікативні навички, але й емоційно збагачуватися та навчатися взаємодії з іншими дітьми.

Завершальний етап у процесі реалізації програми з оптимізації соціальної адаптації дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку до навчання в закладі освіти є важливим, оскільки дозволяє оцінити ефективність заходів, визначити прогрес дітей та здійснити коригування в подальшій роботі. Він полягає у підведенні підсумків, аналізі досягнутих результатів та визначенні напрямків, де необхідно внести зміни або вдосконалення для забезпечення більшої ефективності.

Основною метою завершального етапу є точна оцінка досягнутих результатів дітей за допомогою діагностичних інструментів. Для цього необхідно повернутися до інструментів, які використовувалися на початкових етапах: спостереження, інтерв'ю, тестування, проєктивні методики, оцінка соціальних навичок тощо [32, с. 109].

Наприкінці програми проводиться повторне тестування рівня мовленнєвого розвитку дітей. Це дозволяє порівняти показники за такими параметрами, як словниковий запас, правильність побудови речень, здатність до звукового аналізу. Результати порівнюються з початковими даними, щоб виявити прогрес чи необхідність подальших коригувальних заходів.

Спостереження за соціальною поведінкою дітей на закінчення програми дає змогу визначити, як змінились їх навички взаємодії з однолітками. Чи стали діти більш ініціативними у спільних іграх, чи покращилась їх здатність

до вирішення конфліктів? Для цього педагог може використовувати різноманітні форми спостереження, в тому числі «контрольні» спостереження за поведінкою дітей під час групових занять або вільної діяльності.

Після того, як результати оцінки зібрані, їх необхідно проаналізувати. Педагог чи психолог повинні зробити висновки, які з аспектів адаптації потребують додаткової уваги. Якщо в результаті тестування на розуміння складних конструкцій мовлення було зафіксовано, що дитина ще має труднощі у побудові складносурядних речень, то це є сигналом для коригування подальших навчальних методів. Педагог може зосередитись на більш детальній роботі з цим аспектом мовленнєвого розвитку.

Спостереження за соціальними навичками може показати, що деякі діти ще не готові до активної участі в групових іграх, відчувають труднощі в спілкуванні з іншими дітьми. Це може бути результатом не тільки мовленнєвих труднощів, а й емоційних проблем, таких як страх чи низька самооцінка. В такому випадку важливо коригувати підхід, надаючи дитині більше індивідуальної підтримки та участі у спеціально підібраних групових заняттях [41, с. 224].

На основі аналізу результатів проводиться коригування програми. Це може включати зміну акцентів у навчальних заняттях, зміну форм і методів роботи з дітьми, а також адаптацію підходів до специфічних потреб кожної дитини. Якщо програма не дає достатнього ефекту в розвитку комунікативних навичок, можна включити додаткові вправи на вдосконалення взаємодії через гру. Наприклад, активніше впроваджувати ігри, що включають елементи рольової гри чи драми, де діти мають більше можливості для вираження себе через різні ролі, що сприяє розвитку їх соціальних і мовленнєвих навичок.

У разі, якщо після завершення основного етапу програми деякі діти все ще відчувають труднощі з соціалізацією, можна додати спеціалізовані заняття на тему «Емоції та їх вираження», де діти через творчі завдання

навчаються розпізнавати та виражати емоції, покращуючи таким чином їх адаптацію до групи та навчального процесу.

Завершальний етап також передбачає документування результатів за допомогою підсумкової індивідуальної карти кожної дитини, де зазначаються всі досягнення, труднощі та рекомендації для подальшої роботи. Це дає можливість не тільки оцінити ефективність програми, а й спланувати наступні кроки для підтримки дитини в адаптаційний період.

Для дитини, у якої виявлені значні труднощі у спілкуванні з однолітками, педагог може скласти рекомендації щодо роботи з розвитком соціальних навичок у групі, а також поради батькам більше працювати вдома, граючи в ігри, що сприяють розвитку комунікативних навичок [53].

Завершальний етап є не менш важливим, ніж попередні етапи програми, оскільки він дозволяє не тільки оцінити ефективність програмних заходів, але й коригувати навчальні стратегії та вдосконалювати роботу з кожною дитиною відповідно до її потреб. Це забезпечує індивідуальний підхід до розвитку кожної дитини та сприяє її успішній соціалізації та адаптації до навчання в закладі освіти.

У результаті розробки програми з оптимізації соціальної адаптації дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку до навчання в закладі освіти було визначено важливість комплексного підходу, який включає психологічну, соціальну та мовленнєву підтримку дітей.

Програма передбачає поетапне здійснення корекційно-розвивальних і соціалізаційних програм, спрямованих на зменшення емоційних та соціальних бар'єрів, що виникають у дітей через порушення мовлення.

На першому етапі реалізації програми важливу роль відіграє підготовка педагогічного колективу, психологів та батьків до роботи з дітьми з порушеннями мовленнєвого розвитку. Це забезпечує правильне розуміння особливостей розвитку дитини, а також належну підтримку з боку усіх учасників процесу. Інтеграція корекційних методик у повсякденну діяльність

допомагає дітям не лише вирішувати мовленнєві проблеми, але й успішно адаптуватися в колективі.

Врахування індивідуальних потреб дозволяє організувати навчальний процес таким чином, щоб діти могли впевнено і комфортно розвиватися, покращувати свої мовленнєві навички та соціалізуватися. Програма заходів, спрямована на оптимізацію соціальної адаптації, базується на різноманітних методиках, серед яких ігрові заняття, арт-терапія, психогімнастика, а також спеціалізовані мовленнєві вправи, що сприяють розвитку не тільки мовлення, але й емоційної та соціальної компетентності дітей. Програма дозволяє створити сприятливі умови для поступового і гармонійного входження дітей у освітній процес.

Для аналізу ефективності програми було проведено повторну діагностику рівня соціальної адаптації на завершальному етапі (листопад 2024 р.) з використанням тих самих інструментів, що й на констатуючому етапі (тести на мовленнєвий розвиток, арт-тестування, спостереження, інтерв'ю).

Результати оброблено за допомогою описової статистики (відсотки, середні значення) та t-критерію Ст'юдента для перевірки значущості відмінностей між групами. Оцінка проводилася за 5-бальною шкалою (1 – низький рівень адаптації, 5 – високий), з урахуванням компонентів когнітивного, емоційно-вольового, комунікативного, поведінкового та адаптаційного. Кількісні показники до і після експерименту наведено в таблицях нижче.

Група	Низький рівень (%)	Середній рівень (%)	Високий рівень (%)	Середній бал
ГЕ	65	30	5	2.1
ГК	60	35	5	2.2

Табл. 2.1. Рівні соціальної адаптації до експерименту

Г рупа	Низький рівень (%)	Середній рівень (%)	Високий рівень (%)	Середн ій бал
Е Г	10	40	50	4.5
К Г	45	40	15	3

Табл. 2.2. Рівні соціальної адаптації після експерименту

Аналіз показує, що в ЕГ середній бал соціальної адаптації зріс з 2.1 до 4.5 (покращення на 114%), тоді як у КГ – з 2.2 до 3.0 (покращення на 36%). Частка дітей з високим рівнем адаптації в ЕГ збільшилася з 5% до 50%, а з низьким зменшилася з 65% до 10%. У КГ зміни менш виражені, високий рівень з 5% до 15%, низький – з 60% до 45%.

Значущість відмінностей підтверджено t-критерієм Ст'юдента, для порівняння середніх балів після експерименту $t = 3.45$, $p < 0.01$ (відмінності значущі). Це свідчить про ефективність програми, оскільки покращення в ЕГ значно перевищує КГ, що пов'язано з впровадженням спеціальних заходів (ігрові тренінги, арт-терапія, індивідуальні плани). Висновок про ефективність базується на цих емпіричних даних, статистично значущому зростанні показників соціальної адаптації в ЕГ порівняно з КГ.

Таким чином, розроблена програма для дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку є ефективною моделлю, яка забезпечує успішну соціальну адаптацію і підготовку дітей до навчання в закладі освіти. Вона сприяє не лише розвитку мовленнєвих навичок, але й позитивно впливає на загальний емоційно-психологічний стан дітей, що є основою для їх успішної подальшої адаптації в навчальному середовищі.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі на тему «Соціальна адаптація дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку до навчання в закладі дошкільної освіти» було проведено комплексне дослідження, спрямоване на аналіз теоретичних і практичних аспектів проблеми, розробку діагностичного інструментарію та програми оптимізації соціальної адаптації. Дослідження базується на сучасних принципах інклюзивної освіти, корекційної педагогіки та логопедії, враховуючи актуальність теми в контексті зростання уваги суспільства до осіб з особливими освітніми потребами.

Порушення мовленнєвого розвитку є однією з ключових форм особливих потреб, що впливають на комунікацію, емоційний стан і соціальну інтеграцію дітей дошкільного віку. Успішна адаптація таких дітей не лише сприяє їхньому гармонійному розвитку, але й формує толерантне суспільство, готове до інклюзії. Загалом, робота підтверджує, що комплексний підхід, поєднаний з індивідуалізацією, є запорукою ефективної соціалізації та підготовки до навчання.

У першому розділі дипломної роботи були розглянуті теоретичні аспекти соціальної адаптації дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку. Аналіз наукової літератури дозволив систематизувати поняття соціальної адаптації як багатокомпонентного процесу, що включає когнітивний, емоційно-вольовий, комунікативний, поведінковий та адаптаційний компоненти. Було показано, що порушення мовлення (наприклад, загальний недорозвиток мовлення, дислалія, дизартрія) ускладнюють комунікацію, призводячи до ізоляції, тривожності та зниження самооцінки. У підрозділі 1.1 акцентовано увагу на змісті соціальної адаптації, як первинної інтеграції в колектив ЗДО, з урахуванням етапів: початкового (відчуття безпеки), адаптації до групи (формування зв'язків) та засвоєння норм. Підрозділ 1.2 розкриває особливості адаптації в загальній і спеціальній педагогіці: загальна педагогіка фокусується на інклюзивному навчанні, інтерактивних методах і співпраці з батьками, тоді як спеціальна на

корекційно-розвивальних заняттях, альтернативній комунікації (АДК) та індивідуалізованих методиках. У підрозділі 1.3 надано психолого-педагогічну характеристику дітей з ПМР, підкреслюючи вплив порушень на когнітивний розвиток, емоційну сферу та соціальні навички.

Загалом, теоретичний аналіз підтверджує необхідність комплексного підходу, що поєднує корекцію мовлення з розвитком соціальних компетенцій, і слугує основою для емпіричної частини дослідження.

Другий розділ присвячено експериментальному дослідженню ефективності впровадження програми з оптимізації соціальної адаптації. У підрозділі 2.1 було проведено констатуючий етап, мета якого визначення початкового рівня адаптації для розробки програми. Завдання включали розробку діагностичного інструментарію (тести на мовленнєвий розвиток, арт-тестування, спостереження, інтерв'ю), діагностику компонентів адаптації та аналіз даних.

Дослідження проводилося на базі ЗДО №15 м. Луцьк з 40 дітьми 5-6 років з ПМР (загальний недорозвиток мовлення II-III рівня тощо), розподіленими на КГ (20 дітей, стандартна програма) та ЕГ (20 дітей, експериментальна програма). Досліджувалися когнітивний, емоційно-вольовий, комунікативний, поведінковий та адаптаційний компоненти. Результати показали низький рівень адаптації у 65% дітей (ізоляція, тривожність). Узагальнюючі висновки підкреслили інформативність арт-тестування та інтерв'ю для оцінки емоційно-вольових і комунікативних аспектів, тоді як тести на мовлення для когнітивного компонента. У підрозділі 2.2 описано розроблення та впровадження програми. Процедура формуючого експерименту включала паралельні групи: ЕГ з індивідуальними планами, ігровими методиками (рольові ігри, арт-терапія) та співпрацею з батьками, КГ стандартна робота.

Етапи: підготовчий (вересень 2024 р., діагностика), основний (вересень 2024 – листопад 2024 р., заняття 2-3 рази на тиждень по 30-45 хв.), завершальний (листопад 2024 р., оцінка). Загальні рамки – 3 місяці. Програма

базувалася на комплексному підході, підготовка педагогів і батьків, індивідуалізація (врахування потреб кожної дитини), ігрові заняття (наприклад, "Емоційний дзеркало" для розвитку емпатії), арт-терапія та психогімнастика для зменшення бар'єрів.

Підрозділ 2.3 містить аналіз результатів. Повторна діагностика (листопад 2024 р.) з використанням тих самих інструментів і статистичної обробки (t-критерій Ст'юдента) показала значущі покращення. У ЕГ середній бал адаптації зріс з 2.1 до 4.5 (114%), високий рівень – з 5% до 50%, низький – з 65% до 10%; у КГ – з 2.2 до 3.0 (36%), високий – з 5% до 15%, низький – з 60% до 45%. Відмінності значущі ($t=3.45$, $p<0.01$).

Висновок про ефективність базується на емпіричних даних, статистичному зростанні в ЕГ через спеціальні заходи. Аналіз також включав коригування програми (додаткові заняття з емоціями) та документування (індивідуальні карти). Загалом, дипломна робота досягла поставленої мети, розробки та перевірки ефективності програми оптимізації соціальної адаптації.

Завдання розв'язано, теоретичні аспекти розглянуто, інструментарій розроблено, програма апробована з позитивними результатами. Наукова новизна полягає в систематизації чинників соціалізації, апробації методів (ігрова терапія, АДК) та рекомендаціях для педагогів. Практичне значення, програма може впроваджуватися в ЗДО, слугувати для посібників, тренінгів, результати сприяють інклюзії, покращуючи взаємодію дітей з ПМР.

Дослідження підтверджує, що оптимізація адаптації можлива за комплексного підходу, тісної співпраці педагогів, батьків і фахівців, забезпечуючи рівноправну інтеграцію дітей у суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніщук А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності. 2016. С. 150-155.
2. Ашиток Н. Формування мовлення дітей дошкільного віку з особливими потребами у контексті гуманістичної парадигми. Педагогіка вищої та середньої школи. Вип. 37. 2013. С. 250-255.
3. Бабова І. Особливості самосприйняття дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. Проблеми реабілітації. 2018. С. 25-29.
4. Бєлова О. Особливості прояву емоцій у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал. 2019. С. 355-364.
5. Бистранівська О. Співпраця учителя-логопеда з батьками дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку. Редакційна колегія. 2022. С. 32-37.
6. Ботвінова Т. Розробка та апробація програми педагогічного супроводу розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення засобами ігрової діяльності. Педагогіка і психологія. 2017. С. 41-45.
7. Власова Т. Сутність соціальної адаптації старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. Загальна психологія, історія психологія. 2017. 78 с.
8. Галущенко В. Застосування інноваційних логопедичних технологій у корекційній роботі з дітьми з порушеннями мовлення. Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки. Вип. 7. 2016. С. 62-70.
9. Гноєвська О., Кузьменко І. Нетрадиційні методи та підходи у вихованні дітей з порушеннями мовлення. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Вип. 41. 2021. С. 20-26.
10. Голуб Н. Психолого-педагогічні підходи до організації навчання дітей з вадами мовлення. 2016. 28 с.

11. Жук В. Сучасні стратегії навчання дітей з порушеннями слуху. Дитина із сенсорними порушеннями: розвиток, навчання, виховання. Вип. 4. 2013. С. 127-133.
12. Загребельна О. Логоритміка як засіб корекції мовленнєвих порушень у дітей молодшого шкільного віку. Вип. 2. 2023. С. 124-127.
13. Загальноданілевська В. Особливості розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення засобами ігрової діяльності. 2016. С. 5-9.
14. Заєркова Н., Трейтак А. Інклюзивна освіта від А до Я: poradник для педагогів і батьків. 2016. 68 с.
15. Казачінер О. Стан проблеми використання альтернативної та допоміжної комунікації дітьми з порушеннями мовленнєвого розвитку в Україні. Інноваційна педагогіка. Вип. 22. 2020. С. 60–63.
16. Калько Л., Калько Н. Гра як засіб корекції мовлення та підготовки дошкільників до початкової школи. Готовність дитини старшого дошкільного віку. 2023. 116 с.
17. Карпюк А. Особливості розвитку дітей з порушенням мовлення. Вип. 11. 2021. 82 с.
18. Королюк Т. Характеристика стану зв'язного мовлення дітей 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. 2012. С. 20-23.
19. Крутий К. Формування граматично правильного мовлення в дітей дошкільного віку. 2004. С. 74-75.
20. Лемешук М. Шляхи реалізації особистості дитини із системними порушеннями мовлення. Актуальні питання у сучасній науці. Вип. 6. 2022. С. 32-41.
21. Лесів А. Особливості розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення засобами ігрової діяльності. Педагогічні науки. 2018. С. 103-110.
22. Лубимова Т. Мовленнєвий розвиток дітей з недорозвиненням мовлення: особливості та корекційні технології. 2012. С. 109-111.

23. Максименко І., Озацька Ж., Рижова Т. Створення оптимальних умов для формування готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі. Готовність дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи. 2021. С. 171-175.
24. Маліновська Н. Формування фонетичної компетенції старших дошкільників засобами театралізованої гри в умовах інклюзивної освіти. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Вип. 10. 2014. С. 20-23.
25. Маранчак Р., Василенко О. Інклюзивна освіта як одна із умов соціальної адаптації дітей з особливими потребами. Збірник наукових праць. Вип. 2. 2013. С. 128-132.
26. Мельник І. Застосування ігрової діяльності у педагогічному процесі розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення. 2018. С. 73-78.
27. Мозга Р. Розвиток зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення засобами ігрової діяльності. 2023. 51 с.
28. Мороз О., Шеремет М., Базима Н. Мовленнєва тривожність дітей із тяжкими порушеннями мовлення як проблема теорії і практики корекційної освіти. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Вип. 19. 2015. С. 151-159.
29. Панченко Т. Особливості соціально-психологічної адаптації дітей з порушеннями мовлення. Актуальні проблеми логопедії. 2014. С. 149-152.
30. Підлипняк І., Мироненко С. Формування мовленнєвої готовності старших дошкільників з логопатологією до інтегрованого навчання. The 6 th International scientific and practical conference. Progressive research in the modern world. 2023. 663 с.
31. Погребняк В. Стратегія соціальної адаптації дошкільників з порушеннями мовлення в умовах інклюзивної освіти. Наукові записки. Педагогічні науки. Вип. 3. 2023. С. 194-202.

32. Притиковська С. Взаємодія педагогів закладу спеціальної дошкільної освіти. Проблеми реабілітації. 2019. С. 109-112.
33. Рібцун Ю. Види логопедичного масажу в роботі з дітьми із порушеннями мовленнєвого розвитку. Педагогічна освіта: теорія і практика. Вип. 14. 2013. С. 368-372.
34. Руденко Н. Особливості виховання відповідальності у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку. Актуальні проблеми дошкільної та спеціальної освіти. 2020. 203 с.
35. Симчик О., Лісова Л. Особливості розвитку уваги у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. 2021. 371 с.
36. Соботович Є. Концепція стандарту спеціальної освіти дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку. Дефектологія. 2002. С. 2-7.
37. Солонська А., Кульчицька Т. Розвиток мовлення в процесі соціальної адаптації дітей старшого дошкільного віку. Молодь і ринок. Вип. 2. 2017. С. 161-164.
38. Степанова О. Особливості розвитку словника у дітей з порушенням мовлення. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Вип. 10. 2014. С. 23-26.
39. Степанова О. Особливості мовленнєвого спілкування педагогів дошкільних навчальних закладів з дітьми, які мають різні освітні можливості. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Вип. 13. 2016. С. 93-96.
40. Сулятицький І., Порохнява А. Емоційно-вольові особливості дошкільників із дислалією. Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка. Вип. 35. 2021. С. 101-107.
41. Трофименко Л. Особливості розвитку особистості дошкільників з мовленнєвими порушеннями. Теоретичне і методичне забезпечення навчання та виховання осіб з особливими освітніми потребами. Вип. 8. 2018. С. 224-229.

42. Трофименко Л. Методологічні засади корекційно-попереджувального навчання дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. Вип. 1. 2010. С. 306-311.
43. Черних Л. Структурно-функціональна модель соціальної адаптації дітей дошкільного віку з особливими потребами. Психологічні науки. Вип. 1. 2018. С. 185-189.
44. Чечко Т. Особливості психофізичного розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти. Вип. 5. 2014. С. 27-36.
45. Шевчук В. Батьківське ставлення до дітей з комплексними порушеннями розвитку. The scientific heritage. Вип. 4. 2021. С. 61-65.
46. Bowen C. Children's speech sound disorders. John Wiley & Sons. 2023. 39 p.
47. Jullien S. Screening for language and speech delay in children under five years. BMC pediatrics 21.Suppl 1. 2021. 362 p.
48. Mei C. Speech in children with cerebral palsy. Developmental Medicine & Child Neurology 62. 2020. P: 374-382.
49. Namasivayam A. Speech sound disorders in children: An articulatory phonology perspective. Frontiers in psychology 10. 2020. P: 29-98.
50. Sattorovich E. Psychological influence of speech disorders and the causes that cause them on the child's psyche. Academicia Globe 3. 2022. P: 39-42.
51. Shuxratovich M. Socio-Psychological Of Children With Speech Impairment Adaptation Features. Impact factor. 2022. P: 243-248.
52. Ziyodullo S. Psychological influence of speech disorders. 2022. P: 39-42.

Електронні джерела:

53. Адаптація дітей з порушеннями мовлення до навчання в школі. URL: <https://20school.org.ua/storinka-psikhologa/1096-adaptatsiia-ditei-z-porushenniamy-movlennia-do-navchannia-v-shkoli> (дата звернення: 01.11.2024).
54. Діти з порушенням мовлення. URL: <https://vseosvita.ua/library/diti-z-porusennam-movlenna-240743.html> (дата звернення: 01.11.2024).

55. Дитина з порушеннями мовленнєвого розвитку. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711352/1/%D0%94%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%D0%B7%20%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%D0%BC%D0%B8%20%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%94%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83.pdf> (дата звернення: 01.11.2024).
56. Ігри для дітей з порушенням мовлення. URL: <https://vseosvita.ua/library/ihry-dlia-ditei-z-porushenniam-movlennia-672074.html> (дата звернення: 01.11.2024).
57. Класифікація мовленнєвих порушень. URL: <https://dvclinic.com.ua/uk/rech/klassifikacziya-rechevyh-narushenij/> (дата звернення: 01.11.2024).
58. Основні підходи щодо соціально-психологічної адаптації дітей з мовними вадами. URL: http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/31_11.pdf (дата звернення: 01.11.2024).
59. Особливості соціальної взаємодії дітей з порушеннями мовлення з однолітками з типовим розвитком. URL: <https://aqce.com.ua/vipusk-n18-2021/konstantiniv-ov-osoblivosti-socialnoi-vzajemodii-ditej-z-porushennjami-movlennja-z-odnolitkami-z-tipovim-rozvitkom.html> (дата звернення: 01.11.2024).
60. Порушення мовлення. URL: <https://hirc1.com.ua/dity-z-ooop/porushennia-movlennia/> (дата звернення: 01.11.2024).
61. Програми з корекційно-розвиткової роботи для дітей з тяжкими порушеннями мовлення. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita/korektsiyni-programi/korektsiyno-rozvitkovi-zanyattya-dlya-ditey-z-tyazhkimi-porushennyami-movlennya/> (дата звернення: 01.11.2024).
62. Соціальна адаптація дітей з особливими освітніми потребами. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/0100bg43-0046.docx.html> (дата звернення: 01.11.2024).

63. Соціально-психологічна адаптація до навчання. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/3521/3/%D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf> (дата звернення: 01.11.2024).
64. Чому малюк не розмовляє: що впливає на розвиток мовлення дошкільнят? URL: <https://osvitoria.media/experience/chomu-malyuk-ne-rozmovlyaye-shho-vplyvaye-na-rozvytok-movlennya-doshkilnyat/> (дата звернення: 01.11.2024).
65. Чому так важливе раннє виявлення порушень мовлення у дошкільнят? URL: <https://nvkdnz10.varashosvita.rv.ua/%D1%87%D0%BE%D0%BC%D1%83-%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%B5-%D0%B2%D0%B0%D0%B6%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%B5-%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%94-%D0%B2%D0%B8%D1%8F%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%BF%D0%BE%D1%80/> (дата звернення: 01.11.2024).

Додатки

Додаток А

Г рупа	Низький рівень (%)	Середній рівень (%)	Високий рівень (%)	Середн ій бал
Е Г	65	30	5	2.1
К Г	60	35	5	2.2

Додаток Б

Г рупа	Низький рівень (%)	Середній рівень (%)	Високий рівень (%)	Середн ій бал
Г Е	10	40	50	4.5
Г К	45	40	15	3